

เรือนสามน้ำสี่ : การจัดการความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของสตรีไทย ผ่านมุมมองปราชญ์ชาวบ้านภาคใต้จากวรรณกรรมปฏิทัศน์

Ruan Sam Nam Si: Knowledge Management of Thai
Women's Values from the Views of Local Intelligence Experts
in Patithat Literature

ประทุมทิพย์ ทองเจริญ¹ | Pratumtip Thongcharoen

บทคัดย่อ

งานวิจัยชิ้นนี้ มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1) ศึกษาคุณค่าของสตรีไทยผ่าน
มุมมองปราชญ์ชาวบ้านภาคใต้ที่ปรากฏในวรรณกรรมปฏิทัศน์ จำนวน 22 เรื่อง
ซึ่งสะท้อนภาพในอดีตเกี่ยวกับประเด็นเรือนสามน้ำสี่ และ 2) ศึกษาพลวัตเกี่ยวกับคุณค่า
ของสตรีไทยในอดีตซึ่งเป็นผลจากการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อแรกเปรียบเทียบกับ
ปัจจุบันจากการสะท้อนความคิดเห็นและมุมมองของนักวิชาการที่เกี่ยวข้องในเวที
ต่าง ๆ และในเอกสารที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัย
เชิงคุณภาพ เน้นที่รูปแบบการวิจัยเอกสาร วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา
บนฐานคิดทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์ ได้แก่ การบริหารตน การบริหารคน และการบริหารงาน
จากนั้นนำข้อมูลที่ไปตรวจสอบความถูกต้องและความน่าเชื่อถือ รวมถึงการสัมภาษณ์
เชิงลึกประเด็นที่เกี่ยวกับคุณค่าของสตรีจากผู้ทรงคุณวุฒิและปราชญ์ชาวบ้านในภาคใต้
ทางด้านวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

¹อาจารย์ ดร. ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์และวิทยาการจัดการ
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี

ผลการศึกษาพบว่า “เรือนสามน้ำสี่” คือ คุณค่าของสตรีไทยที่คนในสังคมคาดหวัง หรือ ต้องการให้เป็นในลักษณะกุลสตรี คล้ายกับ “เบญจกัลยาณี” ต่างกันตรงที่ “เบญจกัลยาณี” สะท้อนเพียงคุณค่าความงามด้านร่างกาย ได้แก่ ผมงาม เนื้องาม กระดูงาม ผิวงาม และวัยงาม ซึ่ง “เรือนสามน้ำสี่” ที่ปรากฏในวรรณกรรมทุกชนิด ประกอบด้วย “เรือนสาม” ได้แก่ เรือนกาย เรือนผม และ เรือนอยู่ สำหรับ “น้ำสี่” ประกอบด้วย น้ำซื่อ (นามเรียกขาน) น้ำใช้ น้ำกิน และน้ำใจ ที่สำคัญ มีการกล่าวถึงในวรรณกรรมของไทยเกือบทุกภาค แต่ละภาคจะมีองค์ประกอบที่เหมือนและต่างกัน ซึ่งคุณค่าของ “เรือนสามน้ำสี่” หากหญิงใดมีองค์ประกอบครบถ้วนตามนี้ จะได้รับการยกย่องว่าเป็นสตรีที่ดี เป็นภรรยาที่ดี และมีโอกาสได้คู่ครองที่ดี ที่สำคัญยังพบว่า เยาวชนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่ไม่รู้จัก “เรือนสามน้ำสี่” เนื่องจากพบว่า มีงานที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้จำนวนน้อยกว่าในอดีต ต้นฉบับส่วนใหญ่เป็นหนังสือชุด ยากที่เยาวชนรุ่นใหม่ จะทำความเข้าใจ เพราะส่วนใหญ่จารึกด้วยภาษาบาลี และภาษาเขมร รวมถึงความหวงแหนต้นฉบับของผู้ครอบครอง และขาดการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องนี้ จากรุ่นสู่รุ่น โดยเฉพาะช่วงเปลี่ยนผ่านของสังคมที่อาจทำให้องค์ความรู้บางอย่างสูญหาย และมีความพลวัตไปตามกาลเวลา นอกจากนี้ พ่อแม่ผู้ปกครองในยุคปัจจุบันมีภาระหน้าที่มากขึ้นต้องทำงานนอกบ้านทั้งสองคนเพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัวในภาวะค่าครองชีพสูงอย่างในปัจจุบัน ผู้ปกครองจึงมีเวลาอบรมบ่มนิสัยแก่บุตรหลานสตรีเกี่ยวกับประเด็นนี้น้อยลง ทั้งนี้ คุณค่าดังกล่าวมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย กอปรกับอิทธิพลของวัฒนธรรมต่างชาติที่แทรกซึมเข้ามาในยุคโลกาภิวัตน์ อย่างไรก็ตาม สังคมทุกยุคทุกสมัยอย่างน้อยในภาคใต้ก็ยังคงคาดหวังให้สตรีไทยมีความเรียบร้อยในแบบฉบับของ “เรือนสามน้ำสี่”

คำสำคัญ : เรือนสามน้ำสี่ การจัดการความรู้ สตรีไทย วรรณกรรมปักษ์ใต้

เรือนสามน้ำสี่ : การจัดการความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของสตรีไทย ผ่านมุมมอง
ปราชญ์ชาวบ้านภาคใต้จากรรณกรรมปฏิบัติ

Abstract

This study aimed to 1) determine Thai women's values appeared in 22 titles of Patithat Literature, which reflected the Ruan Sam Nam Si attributes in the bygone era, and 2) compare dynamics of the women's values in the past and at the present by using evidence from an expert forum discussion and documentary research. Qualitative research, particularly documentary research, was used in this study. The data were analysed and synthesised using content analysis based on Public Administration theories: self-administration, human administration, and work administration. After that reliability and validity of the data were examined, including in - depth interviews with experts in Thai women's values and Southern Thai literature.

The results showed that Ruan Sam Nam Si attributes were the society's expectations for a graceful woman who shared the physical characteristics of "Ben-ja-kan-la-ya-nee" or five aspects of beauty: beautiful hair, beautiful lips, beautiful teeth, beautiful skin, and with age - defying beauty. However, "Ruan Sam" particularly referred to the body, the hair, and the house while Nam Si referred to the woman's name, domestic water, drinking water, and kindness. Literature from all regions of Thailand mentioned women's attributes which were more or less similar to Ruan Sam Nam Si attributes. It was believed that a woman who possessed these specific attributes would be honoured as a great woman and a good wife, and she would find a good husband. The research found that, unlike the older generations, most people from the younger generations were not aware of Ruan Sam Nam Si. This is because the concept was less discussed in contemporary studies while the existing literature was written in ancient forms of language which was difficult for young people to understand and the knowledge was not passed on from

generation to generation. Additionally, in the modern society with high cost of living, parents need to work longer hours to earn a living. Hence, they do not place great importance in promoting the discussed values. The influences of foreign cultures might also have had an impact on modern social values. It can be said that the values of Ruan Sam Nam Si have changed through time. Yet, Thai society, especially in the southern region, still expects Thai women to possess Ruan Sam Nam Si attributes.

Keywords: Ruan Sam Nam Si, Knowledge Management, Thai Women, Patithat Literature

ความนำ

สหประชาชาติกำหนดให้วันที่ 8 มีนาคมของทุกปี เป็นวันสตรีสากล (International Women's Day) เดิมเรียก วันสตรีแรงงานสากล (International Working Women's Day) ซึ่งครบรอบ 100 ปี วันสตรีสากลเมื่อปี พ.ศ. 2553 สำหรับประเทศไทยรัฐบาลกำหนดให้วันที่ 1 สิงหาคม ของทุกปีเป็น “วันสตรีไทย” เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2546 เป็นต้นมา กระทั่งวันนี้ พ.ศ. 2560 กว่า 15 ปีมาแล้ว ที่รัฐบาลไทยได้เห็นคุณค่าและความสำคัญของสตรีทั้งในส่วนของบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบที่สตรีไทยมีต่อสังคมโดยรวมในการร่วมสร้างและพัฒนาประเทศ และการที่รัฐบาลไทยเล็งเห็นความสำคัญของสตรีจึงได้บรรจุเรื่องนี้ไว้ในกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ มีการดำเนินโครงการและกิจกรรมที่ส่งเสริมสถานภาพของสตรี ตั้งแต่ พ.ศ. 2545 โดยเฉพาะแผนยุทธศาสตร์ตามแผนพัฒนาสตรีในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 - 2549) ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของการสนับสนุนและส่งเสริมกิจการของสตรีอย่างจริงจัง

ย้อนไปถึงสมัยสร้างชาติ เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม ทำให้กระแสความคาดหวังต่อบทบาทและฐานะของสตรีในการเป็นภรรยา และแม่ที่มีคุณภาพซึ่งดำรงอยู่นับตั้งแต่สมัยปฏิรูปประเทศสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม

เรือนสามน้ำสี่ : การจัดการความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของสตรีไทย ผ่านมุมมอง
ปราชญ์ชาวบ้านภาคใต้จากรรณกรรมปฏิทัศน์

ได้ปรากฏเป็นรูปธรรมที่เด่นชัด ภายใต้การดำเนินนโยบายเผยแพร่ “อุดมการณ์แม่เรือน” ที่เน้นการเชิดชูบทบาททางการเมือง การเป็นภรรยาและแม่ อาจกล่าวได้ว่าความคาดหวังต่อฐานะและบทบาทของสตรีในยุคนี้เป็นผลจากการนำนโยบายสร้างชาติมาเป็นหลักในการบริหารประเทศ ความคาดหวังของสังคมดังกล่าว ส่งผลกระทบต่อแนวคิดในการจัดการศึกษาและการประกอบอาชีพสำหรับสตรี รวมทั้งส่งผลกระทบต่อบทบาทและสถานภาพของสตรี กล่าวคือ การจัดการศึกษาและการประกอบอาชีพสำหรับสตรีก็ยังคงมีลักษณะเฉพาะและจำกัด สตรีไทยยังไม่ได้รับการส่งเสริมในเรื่องการศึกษาและอาชีพเท่าที่ควร แต่กระนั้นก็ส่งผลให้สตรีไทยจำนวนหนึ่ง ได้มีโอกาสและมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เปิดโอกาสให้สตรีได้ออกมามีบทบาททางสังคมมากขึ้นในขณะที่สตรีบางกลุ่ม ดังตัวอย่างเช่น สตรีที่ศึกษาวิชากฎหมายตระหนักว่าฐานะของสตรียังถูกจำกัดในหลาย ๆ ประการและยังปรากฏถึงภารกิจที่ให้คุณค่าแก่สตรีในระดับกระทรวงด้วย คือ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ที่จัดตั้งเมื่อ พ.ศ. 2545 อันเป็นพื้นฐานของการเรียกร้องสิทธิสตรีในสมัยต่อมา (สุขสรร์ค แดงภักดี, 2537)

ภารกิจหลักของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ประกอบด้วย การสร้างความเป็นธรรมและความเสมอภาคชายหญิงให้เกิดขึ้นในสังคม ส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตและความมั่นคงในชีวิต สถาบันครอบครัวและชุมชน ตลอดจนก่อตั้งสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว (สค.) เป็นองค์กรกลางระดับชาติ เป็นกลไกด้านการพัฒนาสังคมและกิจการสตรีตามนโยบายของรัฐบาลทุกยุคสมัยที่สอดคล้องกัน ทั้งนี้ นายศุภฤกษ์ หงษ์ภักดี ผู้อำนวยการสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว (สค.) ซึ่งแจ้งในที่ประชุมสมัชชาสตรีแห่งชาติ ร่วมกับวันสตรีสากล² ว่าในฐานะที่สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวเป็นกลไกหลักระดับชาติ ที่ทำหน้าที่ส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย และความเข้มแข็งของครอบครัว โดยกำหนดและพัฒนานโยบายมาตรการ กลไก กฎหมายด้านการส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย การพัฒนาศักยภาพสตรี

²การประชุมสมัชชาสตรีแห่งชาติ ร่วมกับวันสตรีสากล จัดขึ้นในระหว่างวันที่ 14 - 16 มีนาคม 2554 ณ ห้องรอยัล จูบิลี บอลรูม อาคารชาเลนเจอร์ ศูนย์แสดงสินค้าและการประชุมอิมแพ็ค เมืองทองธานี

และเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ในกระบวนการจัดทำนโยบายสาธารณะ จึงกำหนดจัดสมัชชาสตรีครอบคลุมทั่วประเทศ ทั้ง 3 ระดับ ได้แก่ ระดับจังหวัด ระดับภาค และระดับชาติ

นายศุภฤกษ์ หงษ์ภักดี ผู้อำนวยการสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กล่าวถึงสถานการณ์เกี่ยวกับสตรีไทยในปัจจุบันว่า

“ตอนนี้ต้องยอมรับว่าการส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย และบทบาทของสตรีในขณะนี้มากขึ้น แต่มีบางเรื่องที่สตรีไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วม หรือมีน้อยมาก อย่างการเป็นนักการเมือง หรือตำแหน่งระดับแนวหน้าในการบริหารประเทศ เป็นต้น ดังนั้น การส่งเสริมพัฒนาสตรีในขณะนี้ต้องมุ่งสร้างความรู้ความเข้าใจ และเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง รวมถึงต้องมีการปรับทัศนคติของคนรุ่นใหม่ โดยสื่อต้องนำเสนอมุมมอง ความคิด ไม่ใช่เรื่องการบ้านการเรือน ต้องให้ผู้หญิงเป็นคนทำเสมอไป ควรส่งเสริมให้ผู้ชายและเด็กชายมีส่วนร่วม แบ่งเบาภาระของผู้หญิงและเด็กหญิงด้วย เพราะจริง ๆ แล้ว บทบาทสตรีมีมากกว่าการทำครัว หรืออยู่กับบ้านเพียงอย่างเดียว”

(ชุลีพร อร่ามเนตร, 2554)

นอกจากนี้ ในการประชุมสมัชชาสตรีแห่งชาติ เมื่อวันที่ 14 - 16 มีนาคม พ.ศ. 2554 นายศุภฤกษ์ หงษ์ภักดี ผู้อำนวยการสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว ยังให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่าปัญหาที่เกิดขึ้นในกลุ่มเด็ก สตรี และครอบครัวเกิดขึ้นตลอดเวลา อีกทั้งยังมีปัญหาสังคม เช่น การดื่มสุรา การพนัน ยาเสพติด ปัญหาเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร นำไปสู่การตั้งครรภ์ไม่พร้อมของวัยรุ่น ปัญหายาเสพติด ความรุนแรงในครอบครัว ทุกเรื่องที่น่าไปสู่ความรุนแรงในเด็ก สตรี และครอบครัว ซึ่งล้วนเป็นปัญหาที่มีรากฐานมาจากความไม่เสมอภาค การแก้ปัญหาคุ้มครองสิทธิของสตรี จึงมีความจำเป็นอย่างมากที่ทุกภาคส่วนต้องเข้ามามีส่วนร่วม ผนึกกำลังแก้ปัญหาและป้องกัน รวมถึงต้องสร้างความเข้มแข็งให้แก่สตรี เพราะหากสตรีเข้มแข็งก็จะส่งผลให้ครอบครัวและประเทศไทยเข้มแข็งด้วย สอดคล้องกับการศึกษาของ สุทธิพงศ์ พรหมไพจิตร (2541) พบว่า ราว 20 ปี

เรือนสามน้ำสี่ : การจัดการความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของสตรีไทย ผ่านมุมมอง
ปราชญ์ชาวบ้านภาคใต้จากรรณกรรมปฏิบัติ

ที่ผ่านมา สตรีมีบทบาทในการพัฒนาสังคมค่อนข้างน้อย เนื่องจากโอกาสไม่อำนวยให้สตรีได้เข้าไปมีบทบาทในสังคมนัก ซึ่งงานวิจัยดังกล่าวเสนอแนะว่าควรเปิดโอกาสให้สตรีมีส่วนร่วมคิด ร่วมตัดสินใจในโครงการและกิจกรรมของภาครัฐที่จะมีส่วนช่วยพัฒนาสังคมมากขึ้น งานวิจัยดังกล่าวยังพบว่า ศาสนาและศาสนปฏิบัติมิได้เป็นอุปสรรคต่อบทบาทการพัฒนาสังคมของสตรีแต่อย่างใด บทบาทสำคัญที่สตรีเข้าไปมีส่วนร่วม 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน 2) การมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพอนามัยของครอบครัว และ 3) การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชุมชน (รพีพรรณ สุวรรณณัฐโชติ, 2551) สอดคล้องกับข้อมูลที่ปรากฏมาก่อนในเอกสารการสอนชุดวิชาพัฒนาการวรรณคดีไทย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (2535 : 738 - 739) ที่ได้ตั้งข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับวรรณคดีกับสังคมเมืองไว้ว่าวรรณคดีปัจจุบันสะท้อนภาพสตรีในสังคมเมืองที่มีใช้กุลสตรี หรือ “ช่างทำหลัง” อีกต่อไป แต่จะเป็นลักษณะสตรีที่มีความสามารถในหน้าที่การงาน มีความเชื่อมั่นในตนเองสูง มีความคิดอิสระเสรีในเรื่องทางเพศ แต่ทัศนคติของนักเขียนส่วนใหญ่ยังคงให้ความสำคัญกับการให้ตัวละครสตรีดำเนินชีวิตในกรอบความถูกต้องของศีลธรรม

ประเด็นปัญหาเหล่านี้ เป็นสิ่งที่จุดประกายความคิดของผู้วิจัยในฐานะนักวิชาการทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์ จึงมีความสนใจประเด็นของการบริหารจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของสตรีไทย ประเด็น “เรือนสามน้ำสี่” ในบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบที่สะท้อน “ภาวะผู้นำสตรี” ในด้านการบริหารตนเอง การบริหารคน และการบริหารงาน ซึ่งเป็นหัวใจหลักของการวิเคราะห์และสังเคราะห์งานวิจัยชิ้นนี้ ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าการศึกษาทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์จะมีความใกล้ชิดสัมพันธ์หรือแทรกปนกับศาสตร์อื่น เช่น รัฐศาสตร์ สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ จิตวิทยา และการบริหารธุรกิจ เป็นต้น ซึ่ง เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ (2554 : 7) ชี้ชัดว่า รัฐประศาสนศาสตร์เป็นองค์ความรู้ที่สำคัญในการพัฒนาประเทศสมัยใหม่

เนื่องจากรัฐประศาสนศาสตร์เป็นสหวิทยาการ (interdisciplinary) จึงมีการบูรณาการศาสตร์ต่าง ๆ เหล่านี้มาประยุกต์ใช้กับรัฐประศาสนศาสตร์ ซึ่งมีขอบข่ายที่กว้างขวางครอบคลุมทุกด้าน ทั้งนโยบายสาธารณะ ทรัพยากรมนุษย์ การคลังสาธารณะ จริยธรรม และทฤษฎีองค์การ ซึ่งหน้าที่ความรับผิดชอบของนักรัฐประศาสนศาสตร์

ครอบคลุมการบริหารงานภาครัฐทุกระดับ ทั้งระดับกระทรวง และกรม แทรกในภาคส่วนต่าง ๆ ดังนั้น การพิจารณางานวิจัยและการศึกษาที่เกี่ยวกับรัฐประศาสนศาสตร์จึงต้องทำความเข้าใจธรรมชาติเหล่านี้ของรัฐประศาสนศาสตร์เช่นกันว่ามีใช้ศาสตร์ที่โดดเด่นเดียวหรือแยกส่วนออกจากศาสตร์อื่น หากแต่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับศาสตร์อื่น ๆ ดังที่กล่าวมาข้างต้น

อย่างไรก็ตาม วอลโด (Dwight Waldo) อ้างถึงใน เรื่องวิทย์ เกษสุวรรณ (2554 : 4) เปรียบเทียบการพัฒนาของ 2 ศาสตร์ ระหว่าง “สังคมวิทยา” กับ “รัฐประศาสนศาสตร์” โดยระบุว่ามีการพัฒนาศาสตร์ที่สวนทางกัน กล่าวคือ หลักการเดิมของสังคมวิทยานั้น สาขาวิชา (discipline) ต้องแสวงหาเนื้อหาวิชา (subject matter) ซึ่งจะต้องทำการพิสูจน์และสรุปเป็นกฎและทฤษฎีอย่างเพียงพอก่อนจึงจะพัฒนาเป็นสาขาวิชาได้ในทางกลับกัน รัฐประศาสนศาสตร์เป็นเนื้อหาวิชาที่แสวงหาความเป็นสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องในลักษณะของการแสวงหาความรู้ไปใช้กับการปฏิบัติและการแก้ปัญหาที่เผชิญที่สำคัญรัฐประศาสนศาสตร์ไม่สามารถหาความรู้ที่ชัดเจนและเห็นตรงกันก่อน เพราะอาจใช้เวลานาน วอลโด (Dwight Waldo) จึงจำแนกทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ออกเป็น 2 แนวทาง คือ 1) ความรู้ภายใน หมายถึงการรับรู้ความเป็นสาขาวิชาที่มีการเรียน การสอน และกิจกรรมอื่น ๆ และ 2) ความรู้ภายนอก หมายถึง การศึกษาการบริหารภาครัฐที่มีอยู่ในโลกที่รัฐประศาสนศาสตร์สนใจและเกี่ยวข้อง ซึ่งในงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาองค์ความรู้ทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์ตามแนวทางที่สองเป็นสำคัญ เนื่องจากพบว่าคุณค่าของสตรีไทยมีความพลวัตจากอดีตสู่ปัจจุบัน ดังที่กล่าวมาข้างต้น ดังนั้น ผู้วิจัยในฐานะนักรัฐประศาสนศาสตร์จึงมีความสนใจที่จะศึกษาปัญหานี้เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่สามารถเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาและส่งเสริมเกี่ยวกับคุณค่าของสตรีไทยอย่างยั่งยืนในอนาคต

“เรือนสามน้ำสี่” เป็นการกล่าวถึงคุณสมบัติของหญิงไทยที่สังคมคาดหวังว่าสตรีที่ดีควรมีลักษณะ เช่นเดียวกับ “เบญจกัลยาณี” ที่คนในสังคมรู้จักกันดี ซึ่งประกอบด้วย คุณสมบัติ 5 ประการที่พึงประสงค์ (สมศรี สุขภรณ์, 2531) ได้แก่ 1) ผงาม หมายถึง เรือนผมเป็นเงางามดุจหางนกยูง 2) เนืองาม หมายถึง ริมฝีปากงาม เช่นกับผลตำลึง 3) กระจุกงาม หมายถึง มีฟันขาวเรียบดุจสังข์ที่ขัดดีแล้ว 4) ผิวงาม คือ ละเอียดย่อน

เรือนสามน้ำสี่ : การจัดการความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของสตรีไทย ผ่านมุมมอง
ปราชญ์ชาวบ้านภาคใต้จากรรณกรรมปฏิบัติ

และ 5) วัยงาม หมายถึง เนื้อหนังเต่งตึงสมวัย อย่างไรก็ตาม “เบญจกัลยาณี” กล่าวถึงเพียงคุณสมบัติด้าน “เรือนกาย” เท่านั้น มิได้กล่าวถึงคุณสมบัติอื่น ๆ ดังปรากฏใน “เรือนสามน้ำสี่” สอดคล้องกับนิยามที่ปรากฏในเว็บไซต์ของชมรมศิลปวัฒนธรรมอีสาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยว่า หมายถึง คุณสมบัติของกุลสตรีไทยทั่วทุกภาคที่ควรปฏิบัติ เพื่อเป็นการรักษาบ้านเรือนให้น่าอยู่ อีกทั้งเป็นประโยชน์ต่อการออกเฝ้าออกเรือน เพื่อให้ครอบครัวที่ออกไปใหม่มีความเพียบพร้อมด้วยความน่าอยู่ (บัวหน่อ เมืองปลาญ, 2551) ขณะที่เว็บไซต์ครูบ้านนอก (2552) เพิ่มเติมว่า “เรือนสามน้ำสี่” มักจะได้ยินเวลาที่ผู้ใหญ่อวยพรให้กับเจ้าสาวสำหรับเป็นหลักยึดในการครองชีวิตคู่ หลังจากแต่งงานออกเฝ้าออกเรือนไป นอกจากนี้ บัวหน่อ เมืองปลาญ (2551) ได้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเรือนสามน้ำสี่ของทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือไว้ในเว็บไซต์ชมรมศิลปวัฒนธรรมอีสาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สรุปใจความได้ว่า องค์ประกอบของ “เรือนสาม” ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ เรือนนอน เรือนครัว เรือนผม “น้ำสี่” ได้แก่ น้ำจิตน้ำใจ น้ำตม่น้ำกิน น้ำอาบ น้ำเต่าปรง หรือ น้ำปรง ประเด็นนี้ ประภัสสร เสวิกุล (2555) กล่าวไว้ในคอลัมน์ของหนังสือพิมพ์คมชัดลึกว่า เขาได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับ “เรือนสามน้ำสี่” จากหนังสือ “มรดกอีสาน” ของศูนย์รวมสงฆ์ชาวอีสาน 37 จังหวัด ซึ่งจัดพิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศล ออกเมรุพระราชทานเพลิงศพสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสโภ) เมื่อ พ.ศ. 2533 สรุปความได้ว่า เรือนสาม ได้แก่ “เรือนผม เรือนครัว และเรือนนอน” ส่วนน้ำสี่ นั้น ได้แก่ น้ำใช้ น้ำตม่น้ำกิน น้ำเต่าปรง น้ำใจ ขณะที่เว็บไซต์ครูบ้านนอก กล่าวถึงองค์ประกอบของเรือนสามน้ำสี่ต่างออกไป กล่าวคือ “เรือนสาม” ได้แก่ บ้านเรือน เรือนผม เรือนกาย ส่วน “น้ำสี่” ได้แก่ น้ำใจ น้ำคำ น้ำมือ น้ำเต่าในปรง

อย่างไรก็ตาม การตีความองค์ประกอบของเรือนสามน้ำสี่ที่ไม่ตรงกันของแต่ละภาคนั้นยืนยันได้จากบทวิทยุรายการ “รู้ รัก ภาษาไทย”³ ซึ่งระบุว่า คติของคนโบราณเชื่อว่า “เรือนสามน้ำสี่” เป็นคติที่ใช้สอนแม่บ้านแม่เรือนแต่หากจะถามว่า “เรือนสามน้ำสี่” ประกอบด้วยอะไรบ้างนั้น คำตอบมักไม่ตรงกัน แต่ที่ปรากฏในบทวิทยุที่นำมาแสดงในรายการดังกล่าวระบุว่า “เรือนสาม” ได้แก่ เรือนพักอาศัย เรือนซดตา และเรือนผม

³ออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย เมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2552 เวลา 07.00 - 07.30 น.

ส่วน “น้ำสี่” ได้แก่ น้ำใช้ น้ำอบ น้ำเต้าปูน และน้ำใจ ซึ่งในบทวิหิตยยังได้ตั้งข้อสังเกตว่า “เรือนชะตา” บางคนก็เปลี่ยนเป็น “เรือนใจ” ส่วนน้ำสี่ บางคนก็เปลี่ยนจาก “น้ำอบ” เป็น “น้ำคำ” หรือ “น้ำมือ” เป็นต้น (วาทตะวัน, 2553)

สำหรับองค์ประกอบของ “เรือนสามน้ำสี่” ของภาคใต้ประกอบด้วย เรือนสาม ได้แก่ เรือนกาย เรือนผม และเรือนอยู่ ส่วนน้ำสี่ ประกอบด้วย น้ำซ้อ น้ำใช้ น้ำกิน และน้ำใจ องค์ประกอบทั้ง 7 ประการนี้ เป็นประเด็นหลักที่ผู้วิจัยนำมาศึกษาในงานวิจัยเรื่องนี้ พบว่ามีการระบุงองค์ประกอบของเรือนสามน้ำสี่ในวรรณกรรมทักซิณ 2 เรื่อง คือ ขวัญใจ คำกลอน⁴ และ ลุงสอน สอนหลานสินธุ์⁵ ดังนี้

“หญิงจะสวย	ก็พร้อมด้วยเรือนสาม
หญิงจะงาม	ก็พร้อมด้วยน้ำสี่
เรือนตัวเรือนผม	ก็น่าชมสวยดี
ซ้อสามมี	คือเรือนอยู่หนุนาง
น้ำซ้อน้ำใช้	ทั้งน้ำกินน้ำใจ
ถ้าสาวไหน	ที่น้ำใจสว่าง
เรียกว่าสวยงาม	เพราะได้น้ำสี่อย่าง
จะเลิศนาง	จะเลิศน้องของชม”

(ขวัญใจ คำกลอน)

ลุงสอน สอนหลานสินธุ์ กล่าวถึงเรือนสามน้ำสี่ซึ่งผู้รจนาเรื่องนี้แสดงภูมิปัญญาตรงกับเรื่องพานรสอนพระยา ความว่า

“สาวจะสวย	ประกอบด้วยเรือนสาม
หญิงจะงาม	สาวต้องมีน้ำสี่”
เรื่องเดียวกัน ตอนหนึ่งกล่าวว่า	
“สาวจะสวย	ประกอบด้วยเรือนสาม
หญิงจะงาม	สาวต้องมีน้ำสี่
หาเมียมีง	มองมุ่งหญิงที่ดี
เอาแต่ได้	เขาว่าชายเสเพล”

⁴ขวัญใจ คำกลอน ปวีรบรรดโดย พิทยา บุขรรัตน์

⁵ลุงสอน สอนหลานสินธุ์ ปวีรบรรดโดย ชวน เพชรแก้ว

เรือนสามน้ำสี่ : การจัดการความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของสตรีไทย ผ่านมุมมอง ปราชญ์ชาวบ้านภาคใต้จากรรณกรรมปฏิทัศน์

จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นพบว่าเรือนสามน้ำสี่ของภาคอื่น ๆ ในสังคมไทย มีปรากฏให้เห็นเช่นกัน ทั้งในรูปของวรรณกรรม เพลง และสื่อพื้นบ้านอื่น ๆ ซึ่งองค์ประกอบของเรือนสามน้ำสี่ของแต่ละท้องถิ่นที่มีความเหมือนและแตกต่างกันบ้าง ตามอัตลักษณ์ของพื้นถิ่นนั้น ๆ ซึ่งถือเป็นเสน่ห์ของการศึกษาประเด็นนี้พอสมควร ในงานศึกษาของ ประวิทย์ สุวณิชย์ (2536) กล่าวถึง กุลสตรีศรีบ้านตองประกอบด้วย ลักษณะเรือนสามน้ำสี่ ก็คือ เรือนสาม ได้แก่ เรือนนอน เรือนครัว เรือนผม ส่วนน้ำสี่ ได้แก่ น้ำกิน น้ำใช้ น้ำใจ น้ำปูน

สำหรับในภาคใต้แม้จะมีการกล่าวถึง “เรือนสามน้ำสี่” แต่ก็ยังไม่ปรากฏว่ามีผู้ศึกษา “เรือนสามน้ำสี่” ในเชิงวิชาการอย่างเป็นรูปธรรมครบทุกองค์ประกอบมาถ่าอนเท่าที่พบเป็นการกล่าวถึงองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งเท่านั้น โดยเฉพาะองค์ประกอบที่เกี่ยวกับความงามของสตรี จึงถือว่างานวิจัยชิ้นนี้เป็นการบุกเบิกที่จะจัดการองค์ความรู้ประเด็น “เรือนสามน้ำสี่” ครบทุกองค์ประกอบซึ่งสังเคราะห์ข้อมูลจากรรณกรรมปฏิทัศน์⁶ งานชิ้นสำคัญในโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากรรณกรรมทักษิณ ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) พ.ศ. 2545 - 2547 ซึ่งผู้วิจัยเป็นหนึ่งในคณะทำงานของโครงการดังกล่าว จึงมีโอกาสได้เรียนรู้และซึมซับคุณค่าของวรรณกรรมที่สะท้อนแง่มุมต่าง ๆ ออกมาอย่างหลากหลาย ซึ่งผู้วิจัยเจาะลึกไปที่คุณค่าของสตรีไทยประเด็น “เรือนสามน้ำสี่” เป็นสำคัญ ทั้งนี้เพื่อศึกษาพลวัตของ “เรือนสามน้ำสี่” จากข้อมูลในอดีตสู่ปัจจุบันผ่านการวิเคราะห์และสังเคราะห์จากหลักฐานเชิงประจักษ์ โดยผู้เชี่ยวชาญและนักวิชาการที่เกี่ยวข้องภายใต้บริบทการวิเคราะห์และสังเคราะห์ทางรัฐประศาสนศาสตร์ กระทั่งได้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อหน่วยงานและองค์กรภาครัฐที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะสำนักงานกิจการสตรี

⁶วรรณกรรมปฏิทัศน์ สุวิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ และชวน เพชรแก้ว (2547) อธิบายว่า หมายถึงวรรณกรรมที่จัดทำขึ้นเพื่อแนะนำวรรณกรรมทักษิณประเภทหลายลักษณะที่เป็นหนังสือชุดและที่พิมพ์เผยแพร่แล้ว เพื่อศึกษาสภาพต้นฉบับและแนะนำเรื่องนั้น ๆ เชิงสรุป วรรณกรรมปฏิทัศน์ เป็นหนึ่งในผลงานของโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากรรณกรรมท้องถิ่น ประกอบด้วย 15 หมวด จำนวน 435 เรื่อง นำเสียดายที่วรรณกรรมปฏิทัศน์มิได้จัดพิมพ์เผยแพร่ ส่วนที่นำมาอ้างอิงในงานวิจัยประกอบด้วย 3 หมวด คือ หมวดสุภาชิต คำสอน นิทานประโลมโลก และ หลักศาสนา ปรัชญา

และสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งเป็นองค์กรภาครัฐที่เกี่ยวข้องโดยตรง

ผู้วิจัยขออัญเชิญพระราชดำรัสของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรม - ราชกุมารี ที่ทรงมีพระราชดำรัสถึงสตรีไทย ในโอกาสเสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ ทรงเปิดงานโครงการรวมพลังสตรีไทย เทิดไท้องค์ราชินี และพระราชทานวันสตรีไทย ณ อาคารใหม่สวนอัมพร พระราชวังดุสิต วันศุกร์ที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2546 ความว่า

“สตรีไทยในยุคปัจจุบัน มีความคิดที่ก้าวหน้า และทันสมัยมากขึ้น จึงมีส่วนร่วมอย่างสำคัญ ในการพัฒนาประเทศ การส่งเสริม ภูมิปัญญา ของสตรีไทย ที่สืบเนื่องกันมานับแต่โบราณกาลจวบจนปัจจุบัน ได้ก่อให้เกิดเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมอันเป็น ความภาคภูมิใจยิ่งของชาวไทย และการที่จะธำรงความภาคภูมิใจนี้ไว้ให้ยั่งยืน ย่อมเป็นหน้าที่ของสตรีไทย ทุกคน ที่จะต้องช่วยกันรักษา และเชิดชูเอกลักษณ์ ทางวัฒนธรรม ของชาติ ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้สืบทอดไปยังอนุชนรุ่นต่อไปโดยไม่ขาดสาย เนื่องในโอกาสที่วันนี้เป็นวันสตรีไทย ข้าพเจ้าจึงขอฝาก ความคิดเห็นว่า สตรีไทยมีหน้าที่สำคัญเบื้องต้น 4 ประการ คือ

ประการแรก พึงทำหน้าที่ “แม่” ให้สมบูรณ์ โดยทำให้ครอบครัว บังเกิดความรัก และความอบอุ่น มีความเข้าใจและไว้วางใจซึ่งกันและกัน แม่ควรเป็นที่ยึดมั่นของลูก เมื่อลูกเกิดปัญหาที่ช่วยแก้ไขด้วยความเมตตา และสอนให้รู้จักดำเนินชีวิตในทางที่ถูกต้อง ควร ถ้าสตรีไทยทำเช่นนี้ได้ เด็กไทย ก็จะได้เติบโตเป็นพลเมืองดี และช่วยป้องกันปัญหาร้ายแรงต่าง ๆ ในสังคมไทย

ประการที่สอง พึงทำหน้าที่ของ “แม่บ้าน” ให้ดี โดยทำให้บ้าน มีความน่าอยู่ เป็นที่พักพิงอันอบอุ่นของสมาชิกในครอบครัว ช่วยเก็บออม และเพิ่มพูนทรัพย์สินให้ครอบครัว รวมทั้งให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชน รอบข้างตามสมควร

เรือนสามน้ำสี่ : การจัดการความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของสตรีไทย ผ่านมุมมอง
ปราชญ์ชาวบ้านภาคใต้จากวรรณกรรมปฏิทัศน์

ประการที่สาม พึง “รักษาเอกลักษณ์ของความเป็นสตรีไทย” ผู้มี
ความนุ่มนวล อ่อนโยน สุภาพ เมตตา และยิ้มแย้มแจ่มใส รวมทั้งดำรงรักษา
ศิลปวัฒนธรรมไทยอันละเอียดประณีตให้เป็นที่ยกย่องของนานาชาติตลอดไป
ประการที่สี่ พึง “ฝึกฝนตนเอง” ให้มีความรู้ความสามารถยิ่งขึ้น
ขยัน และอดทน มีความประหยัด ซื่อสัตย์ มีวินัย และรักษาความสามัคคี
ในหมู่คณะไว้ให้มั่นคง

หากสตรีไทยทุกคนตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ ทั้ง 4 ประการนี้ได้
ก็จะส่งผลให้ครอบครัวไทย สังคมไทย และประเทศชาติมีความสุข
ความเจริญ นำไปสู่การพัฒนาด้านอื่น ๆ อย่างต่อเนื่อง และสตรีไทย
จักเป็นที่ยกย่อง ชื่นชมของสังคมโลกตลอดไป”

(อาทิชา พึ่งสมศักดิ์, 2560)

จากพระราชดำรัสของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ข้างต้น จะเห็นได้ว่าพระองค์ทรงให้ความสำคัญกับหน้าที่ 4 ประการที่สตรีไทยพึงปฏิบัติ
ได้แก่ หน้าที่แม่ หน้าที่ของแม่บ้าน หน้าที่ในการรักษาเอกลักษณ์ และหน้าที่ในการฝึกฝน
ตนเอง ซึ่งจากพระราชดำรัสดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ที่ครอบคลุม
เรือนสามน้ำสี่เช่นกัน

ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ นอกจากจะทำให้เยาวชน
ผู้ปกครอง และคนทั่วไปในสังคมมองเห็นคุณค่าของสตรีไทยประเด็น “เรือนสามน้ำสี่”
ผ่านมุมมองปราชญ์ชาวบ้านภาคใต้ จากวรรณกรรมปฏิทัศน์แล้ว ยังทำให้ทราบถึง
พลวัตเกี่ยวกับคุณค่าของสตรีไทยในอดีตกับปัจจุบัน ตลอดจนเป็นกรณีศึกษา
เพื่อประกอบการเรียนการสอนรายวิชาที่เกี่ยวข้อง เช่น วรรณกรรมทักซิณ จริยธรรม
การประพฤติปฏิบัติตนที่ดีของสตรี เป็นต้น ซึ่งผู้วิจัยคาดหวังว่าผลที่ได้จากการศึกษาจะ
สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงกับยุคสมัยที่สังคมกำลังโยเยหา “คุณธรรมจริยธรรม”
ให้กลับมาสู่สังคมไทยอีกครั้ง หลังจากที่บ้านบางส่วนอาจถูกกลืนไปกับกระแสโลกาภิวัตน์
ไปแล้ว ทั้งนี้ เพื่อกระตุ้นให้วุฒสตรีไทยตระหนักถึงสิ่งดีงาม รวมถึงปลูกฝังให้พวกเขาเติบโต
เป็นผู้ใหญ่ที่ดีและเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพในวันข้างหน้า

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1) เพื่อศึกษาคุณค่าของสตรีไทยประเพณี “เรือนสามน้ำสี่” ผ่านมุมมองปราชญ์ชาวบ้านภาคใต้ จากวรรณกรรมปฏิทัศน์ซึ่งเป็นข้อมูลในอดีต

2) เพื่อวิเคราะห์ความพลวัตของ “เรือนสามน้ำสี่” จากข้อมูลในอดีตที่ได้จากการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อแรก เปรียบเทียบกับปัจจุบันผ่านกรณีวิเคราะห์และสังเคราะห์จากหลักฐานเชิงประจักษ์โดยผู้เชี่ยวชาญและนักวิชาการที่เกี่ยวข้องภายใต้บริบทการวิเคราะห์และสังเคราะห์ทางรัฐประศาสนศาสตร์

ขอบเขตการวิจัย

1) เนื้อหา ศึกษาจากงานวรรณกรรมปฏิทัศน์ ที่ปราชญ์ชาวบ้านภาคใต้นำมาสังเคราะห์ไว้แต่ละเรื่อง โดยนำมาเฉพาะส่วนที่เป็นประเด็นสำคัญและเกี่ยวข้องกับที่ศึกษา จำนวน 22 เรื่อง ได้แก่ 1) กลุณาสอนน้อง 2) กลิ่นกรอบแก้ว 3) ขวัญใจคำกลอน 4) จันทคาช 5) ตำราสอนชายหญิง คำกาพย์ 6) นางโกลวดี 7) นางเรือนแก้ว 8) นางอุทัย คำกาพย์ 9) นิทานม่องหล้าย 10) พระมหาเวสสันดรชาดก คำกาพย์ 11) พระรถเมรี คำกาพย์ 12) พ่อหม้ายรำพรรณ แม่หม้ายรัฐจวน 13) พานรสอนพระยา 14) แม่สอนลูก 15) ราตรีสวรรค์ 16) ลุงสอน สอนหลานสินธุ์ 17) โลกวิตภาสิต 18) สีนุราช 19) สุภาสิต คำกาพย์ 20) สุภาสิตร้อยแปด 21) สุภาสิตสอนหญิง คำกาพย์ 22) สุวรรณหงส์

2) สถานที่เก็บข้อมูล ได้แก่ หอพุทธศาสนธรรมโฆษณ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช และสถาบันทักษิณคดีศึกษา

3) ระยะเวลาศึกษาวิจัย 2 ปี (มกราคม พ.ศ. 2554 - ธันวาคม พ.ศ. 2556)

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยพบว่าแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา ประกอบด้วย แนวคิดการจัดการความรู้ (Knowledge Management) นโยบาย แผน และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสตรีไทย แนวคิดสตรีนิยม แนวคิดเกี่ยวกับ

เรือนสามน้ำสี่ : การจัดการความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของสตรีไทย ผ่านมุมมอง
ปราชญ์ชาวบ้านภาคใต้จากรรณกรรมปฏิบัติ

คุณค่า วรรณกรรม ปฏิทัศน์เรือนสามน้ำสี่ของภาคอื่น ๆ ในสังคมไทย และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รายละเอียดพอสังเขป ดังนี้

การจัดการความรู้ (Knowledge Management: KM) คือ การรวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่ในส่วนราชการซึ่งกระจัดกระจายอยู่ในตัวบุคคลหรือเอกสาร มาพัฒนาให้เป็นระบบ เพื่อให้ทุกคนในองค์กรสามารถเข้าถึงความรู้ และพัฒนาตนเองให้เป็นผู้รู้ รวมทั้งปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะส่งผลให้องค์กรมีความสามารถในเชิงแข่งขันสูงสุด ทั้งนี้ วิจารณ์ พานิช (2549 : 3) ได้ระบุถึงเป้าหมายของการจัดการความรู้ไว้ 4 ประการ คือ 1) บรรลุเป้าหมายของงาน 2) บรรลุเป้าหมายการพัฒนาคน 3) บรรลุเป้าหมายการพัฒนาองค์กรไปเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ และ 4) บรรลุความเป็นชุมชน เป็นหมู่คณะ ตลอดจนความเอื้ออาทรระหว่างกันในที่ทำงาน งานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดการจัดการความรู้ มาใช้ในการจัดการข้อมูลวรรณกรรมปฏิบัติ จำนวน 435 เรื่อง กระทั่งสังเคราะห์ข้อมูลวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ออกมาได้ 22 เรื่อง จากนั้นผู้วิจัยจึงได้นำองค์ความรู้ที่ผ่านกระบวนการจัดการในขั้นต้นมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เชิงเนื้อหาควบคู่กับแนวคิดทฤษฎีทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์ โดยเฉพาะหลักการบริหารตน การบริหารคน และการบริหารงาน ซึ่งแนวคิดดังกล่าวสอดแทรกในสาขาย่อยทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์เกือบทั้งสิ้น

สอดคล้องกับนโยบาย แผน และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ดังปรากฏในงานของเสาวนิจ นิจอนันต์ชัย และคณะ (2553 : 51) เริ่มตั้งแต่รัฐธรรมนูญ ฉบับปี พ.ศ. 2550 และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีเจตนารมณ์ที่จะส่งเสริมสิทธิเสรีภาพและโอกาสในการพัฒนาคุณภาพชีวิตสตรี ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 มีบทบัญญัติที่เป็นหลักประกันความเท่าเทียมกันของชายหญิง อยู่ในมาตราต่าง ๆ เช่นมาตรา 5 “ประชาชนชาวไทยไม่ว่าแหล่งกำเนิด เพศ หรือศาสนาใด ย่อมอยู่ในความคุ้มครองแห่งรัฐธรรมนูญนี้เสมอกัน” มาตรา 30 วรรคสอง บัญญัติว่า “บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน” และ “การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล เพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจ

หรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดทางการเมืองอันขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญจะกระทำมิได้” มาตรา 40 “เด็ก เยาวชน สตรี คนพิการและทุพพลภาพย่อมได้รับความคุ้มครองในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอย่างเหมาะสม” มาตรา 52 “บุคคลซึ่งอายุเกินหกสิบปีบริบูรณ์และไม่มีรายได้เพียงพอแก่การยังชีพ มีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ” ซึ่ง พ.ศ. 2550 มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัวขึ้นเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว

นอกจากนี้ ยังมีกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ อนุสัญญาระหว่างประเทศ รวมถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 แผนพัฒนาสตรีของหน่วยงานภาครัฐ และองค์การเอกชนในระดับท้องถิ่น (เสาวนิจ นิจนันต์ชัย และคณะ, 2553 : 49) โดยเฉพาะแผนยุทธศาสตร์ตามแผนพัฒนาสตรีในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 - 2559) ประกอบด้วย 5 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ที่ 1 เสริมสร้างเจตคติและการยอมรับด้านความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาศักยภาพและเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมของสตรีไทยเพื่อสร้างสังคมไทยที่มีความเป็นธรรม ยุติธรรม ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาสุขภาพ คุณภาพชีวิตและเสริมสร้างความมั่นคงในชีวิต ยุทธศาสตร์ที่ 4 พัฒนาศักยภาพสตรีเพื่อเพิ่มโอกาสในการเข้าร่วมทางการเมือง การบริหาร และการตัดสินใจในระดับต่าง ๆ ยุทธศาสตร์ที่ 5 การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพพลโลกและองค์กรสตรีทุกระดับ (รัตนา สัยยะนิฐิ, ม.ป.ป.)

ปัจจุบัน เป็นยุคหลังสมัยใหม่ (Postmodern) แนวคิดสตรีนิยม (Feminism) ได้รับความนิยมนิยมมากขึ้นตามกระแสของสังคมยุคใหม่ที่ให้ความสำคัญกับบทบาทของสตรีในเวทีต่าง ๆ มากขึ้น ทั้งบทบาทด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ผู้หญิงมีได้เป็นช่างเท้าหลังและทำงานในบ้านอย่างในอดีตที่ผ่านมา จุดเริ่มต้นของการดำเนินงานสร้างความเสมอภาคชายหญิงในสังคมไทยเกิดขึ้นจากความร่วมมือระดับโลก โดยองค์การสหประชาชาติ ในฐานะที่ประเทศไทยเป็นสมาชิกรวมถึงภายใต้กฎหมายความร่วมมือต่าง ๆ ระหว่างประเทศ นำไปสู่กลไกของรัฐในการดำเนินงานด้านสตรีอย่างเป็นทางการ มีการจัดตั้งคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (กสส.) ปัจจุบัน คือ สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว (สค.) ทิศทางสำคัญภายใต้กรอบการดำเนินงานของสหประชาชาติ และกฎหมายระหว่างประเทศ คือ การปรับเปลี่ยนเจตคติส่งเสริมให้สถาบันครอบครัว

เรือนสามน้ำสี่ : การจัดการความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของสตรีไทย ผ่านมุมมอง
ปราชญ์ชาวบ้านภาคใต้จากวรรณกรรมปักษ์ใต้

ขัดเกลาและเสริมสร้างความรู้ รวมถึงการเป็นตัวอย่างที่ดีแก่สมาชิกในครอบครัว

จากการค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า มีวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาเกี่ยวกับสตรี โดยสะท้อนผ่านวรรณกรรมหลายชิ้น ตัวอย่างเช่น งานวิจัยของ ภัทรพร หงส์ทอง (2537) เรื่อง “การศึกษาแนวคิดสตรีนิยมในนวนิยายของทมยันตีระหว่างพุทธศักราช 2506 - 2534” พบว่า นวนิยายของทมยันตีสะท้อนปัญหาของสตรีทั้งเรื่องชีวิตส่วนตัว ครอบครัว และการเมือง โดยถ่ายทอดออกมาในลักษณะภาพตัวแทนของสตรีที่มีความเป็นกุลสตรีในสังคมยุคใหม่ที่มีทั้งความสวยและสติปัญญา มีความเข้มแข็งทั้งทางร่างกาย และจิตใจ รวมถึงบทบาทของสตรีที่ทำงานนอกบ้าน ที่สำคัญ คือ การเป็นภาพตัวแทนของสตรีที่เรียกร้องต่อสผู้ทวงสิทธิสตรีและสร้างสำนึกของความเป็นเพศหญิงที่แท้จริง ตลอดจนเพื่อขจัดความเหลื่อมล้ำระหว่างเพศ โดยเฉพาะเหตุผลที่ว่าสตรีถูกเอารัดเอาเปรียบ ถูกกดขี่จากบุรุษเพศ เพราะสภาพสังคมไทยเป็นสังคมที่ยอมรับอำนาจความเป็นใหญ่ของเพศชาย ทำนองเดียวกัน อภิวันทน อุดลยพิเชษฐ์ (2544) ได้ศึกษาเรื่อง “สถานภาพ และบทบาทของผู้หญิงและผู้ชายในอดีต : ภาพสะท้อนจากวรรณกรรมเรื่องขุนช้าง ขุนแผน” พบว่าตัวละครเอกที่เป็นสตรีเป็นภาพสะท้อนของหญิงชนชั้นสูงที่ถูกคาดหวังจากสังคมในการสืบทอดสถานภาพทางสังคม ตัวละครสตรีชนชั้นสูงถูกครอบงำพฤติกรรมทางสังคมซึ่งแสดงออกมาในเชิงอำนาจของคนต่างวัยทั้งการดำเนินชีวิตและความเชื่อทางศาสนา ผลการศึกษาชี้ระบุว่าหญิงชาวบ้านมีอิสระและสิทธิเสรีภาพในการดำเนินชีวิตมากกว่าสตรีชนชั้นสูง ทำนองเดียวกันตัวละครชายที่เป็นชนชั้นสูงก็ถูกครอบงำทางสังคมเช่นกันแต่ไม่เคร่งครัดเรื่องพฤติกรรมเท่าสตรีชนชั้นสูง ที่สำคัญโครงสร้างทางสังคมที่แตกต่างกันของแต่ละชนชั้นเป็นปัจจัยส่งผลต่อสถานะ บทบาท และอำนาจของผู้หญิงและผู้ชายในสังคมไทยในอดีต

สำหรับแนวคิดการบริหารตน การบริหารคน และการบริหารงาน พบว่า ไม่ปรากฏในลักษณะของงานในเชิงเนื้อหาทฤษฎีอย่างเป็นทางการแต่มีสอดแทรกไว้สั้น ๆ ในหนังสือตำราทางรัฐประศาสนศาสตร์ เนื่องจากการบริหารตน การบริหารคน และการบริหารงาน มีเนื้อหาขอบเขตที่กว้างขวางสามารถบูรณาการกับแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ได้อย่างหลากหลาย สอดคล้องกับธรรมชาติของทฤษฎีทางรัฐประศาสนศาสตร์ ที่มีความเป็นสหวิทยาการ (interdisciplinary) แต่โดยรวมอาจสรุปได้ว่า การบริหารตน

การบริหารคน และการบริหารงานนั้น มีหลักการที่ร่วมกัน คือ หลักคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งในทางรัฐประศาสนศาสตร์ หมายถึง “ธรรมาภิบาล” (governance) ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ.2542 ประกอบด้วยหลักการพื้นฐาน 6 ประการ ได้แก่ หลักความรับผิดชอบ หลักความโปร่งใส หลักคุณธรรม หลักนิติธรรม หลักการมีส่วนร่วม และหลักความคุ้มค่า (ราชกิจจานุเบกษา, 2542 : 24 - 31) ในงานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และสังเคราะห์ โดยวิธีการจัดการความรู้ประเด็น “เรือนสามน้ำสี่” จากวรรณกรรมปฏิบัติศน์เพื่อฉายภาพที่สอดคล้องกับหลักการบริหารตน การบริหารคน และการบริหารงาน

ระเบียบวิธีวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) เน้นที่รูปแบบการวิจัยเอกสาร (documentary research) โดยทำการศึกษาจากวรรณกรรมปฏิบัติศน์ จำนวน 22 เรื่อง จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้กับแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะทฤษฎีสตรีนิยม (feminism) ทฤษฎีการจัดการความรู้ (Knowledge Management: KM) เชื่อมโยงกับนโยบาย แผน และกฎหมายที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาเชื่อมโยงกับรัฐประศาสนศาสตร์ที่ผู้วิจัยเชี่ยวชาญ คือ ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ “ภาวะผู้นำสตรี” ในหัวข้อการบริหารทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐ โดยเฉพาะประเด็นการบริหารตน การบริหารคน และการบริหารงาน ขั้นตอนสุดท้าย คือนำผลการศึกษาที่ได้ไปสัมภาษณ์เชิงลึก (in - depth interview) และตรวจสอบความถูกต้องกับผู้เชี่ยวชาญทางด้านวรรณกรรมทักซิณ เพื่อนำผลการศึกษาที่ได้มากำหนดเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าของสตรีไทยต่อไป

ผลการศึกษา

สำหรับผลการศึกษา ผู้วิจัยมุ่งเน้นตอบวัตถุประสงค์การวิจัย 2 ประเด็น คือ คุณค่าของสตรีไทยด้าน “เรือนสามน้ำสี่” และพลวัตของคุณค่าเรือนสามน้ำสี่จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนี้

เรือนสามน้ำสี่ : การจัดการความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของสตรีไทย ผ่านมุมมอง
ปราชญ์ชาวบ้านภาคใต้จากรรณกรรมปฏิทัศน์

คุณค่าของสตรีไทยด้าน “เรือนสามน้ำสี่”

สำหรับคุณค่าทางด้านเรือนสาม ประกอบด้วย เรือนกาย เรือนผม และเรือนอยู่ ดังนี้
เรือนกาย

คุณค่าทางด้าน “เรือนกาย” ที่ปรากฏในวรรณกรรมปฏิทัศน์ โดยเฉพาะความงามมีการกล่าวถึงไว้หลายลักษณะโดยมากจะเน้นความงามด้านร่างกายทั่วเรือนร่างตั้งแต่หัวจรดปลายเท้า เช่น รูปร่าง หน้าตา ผิวพรรณ กลิ่นกาย น้ำเสียง ความงามของอวัยวะแต่ละส่วน เช่น ใบหน้า ดวงตา ปาก ฟัน มือ เท้า นิ้ว หนัอก ท้อง แขน ขน เล็บ คิ้ว และเอว เป็นต้น นอกจากนี้ ยังรวมถึงกิจกรรมรยาทและท่วงท่าที่แสดงออกมาด้วย จากการศึกษาพบว่า วรรณกรรมที่ก่กล่าวถึงเรือนกายมีจำนวนไม่น้อย เช่น พระมหาเวสสันดรชาดก นางอุทัย สุวรรณหงส์ กลิ่นกรอบแก้ว นางเรือนแก้ว ขวัญใจ คำกลอน กฤษณาสนน้อง และพานรสนพระยา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

พระมหาเวสสันดรชาดก คำกาพย์⁷ กัณฑ์หิมพานต์ : ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้
สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช ชมโฉมพระนางมัทรีไว้ว่า

“◎ ทรงกัลยาณี	จวบจบภพนี้	ไม่มีเสมอสอง
พักตราเพียงจันทร์	ผิวพรรณดุจทอง	นึ่มเนื่อนวลละออง
คือฟองสำลี		
◎ พระโอษฐ์นุชงค์	คือชาติจิมประจง	คิ้วก่งศรศรี
โลมานิรมล	คือชนจามรี	เกศามารศรี
คือปีกทับทอง		
◎ พระกรสองศรี	คือวงคชซี	ไม่มีบกพร่อง
พระบาททั้งคู่	ดุจหลังเต่าทอง	สุรเสียงทำนอง
เพราะพร้อมกรรฐา		
◎ เมื่อนางเยื้องย่าง	คือพระยาหงษ์ทอง	ลอยล่องคงคา
ถันนั้นตั้งตูม	คือพุ่มบุษยาม	เป็นที่เสน่หา
เทวาราชน”		

⁷พระมหาเวสสันดรชาดก คำกาพย์ பிரவந்தโดย บัวงาม ห่อแก้ว

นอกจากนี้ คุณค่าของสตรีทางด้าน “เรือนกาย” ยังพบในวรรณกรรมที่กวีจินหลายเรื่อง ได้แก่ เรื่องกลืนกรอบแก้ว⁸ กล่าวถึง นางทิพย์จินดาตัวเอกของเรื่องว่ามีความงามดั่งนางสวรรค์และมีกลิ่นกายหอมจนทำให้บรรดานักบวชเฒ่าชราเป็นการชั่วคราวเพราะตะลึงในความงามและหลงใหลในกลิ่นกายที่หอมของนาง ขณะที่วรรณกรรมเรื่อง นางอุทัยคำกาพย์⁹ ฉบับสถาบันทักษิณคดีศึกษา กล่าวถึง ความงามภายนอก (ร่างกาย) ว่าจะต้องมีรูปร่างที่งดงาม ผิวขาวสะอาดสะอ้าน การพูดจาพาทีแยบคาย เฉลียวฉลาด ทำนองเดียวกับเรื่องสุวรรณหงส์¹⁰ ที่ผู้รจนาพรรณนาความงามด้านร่างกายของนางสุพรรณธิดา ไว้อย่างประณีตทั้งรูปร่างและความงามของอวัยวะต่าง ๆ ในร่างกายที่มีความงามดั่งอวัยวะเพียงสิบห้าปี ครบถ้วนตามเบญจลักษณ์ นอกจากนี้ ยังปรากฏในเรื่อง นางเรือนแก้ว¹¹ ตอนท้าวบรมไตรจักรีเข้าไปเห็นนางเรือนแก้วไกวเปลอยู่จึงหลงใหลในความงามของนาง โดยเฉพาะความงามทุกสัดส่วนของร่างกาย

นอกจากนี้ คุณค่าทางด้าน “เรือนกาย” วรรณกรรมปฏิทัศน์ ยังกล่าวถึงมารยาท โดยการสังเกตจากอากัปกิริยาต่าง ๆ เช่น ท่าทาง การเดิน การนั่ง การนอน การกิน การจาม การหัวเราะ เป็นต้น วรรณกรรมที่กล่าวถึงประเด็นเหล่านี้ไว้อย่างโดดเด่น ได้แก่ เรื่อง กฤษณาสนนื่อง แสดงคุณค่าไว้เด่นหลายด้าน สุภาชิตสอนหญิง คำกาพย์¹² และ พานรสอนพระยา¹³ เสนอทัศนะว่าสตรีที่มีมารยาทงามแม้รูปชั่วก็มีค่ากว่าคนที่รูปงามแต่มารยาททราม

“ไม้แก้วไม่มีลาย
กิริยาหาไม่มี

คนทั้งหลายว่าไม่ดี
เพื่อนฝูงนี้พาห่างเหิน...”

(สุภาชิตสอนหญิง)

⁸ กลืนกรอบแก้ว ปรีวรรตโดย พทยา บุขรรัตน์

⁹ นางอุทัย คำกาพย์ ปรีวรรตโดย อุบลศรี อรรถพันธ์

¹⁰ สุวรรณหงส์ ปรีวรรตโดย พทยา บุขรรัตน์

¹¹ นางเรือนแก้ว ปรีวรรตโดย เตือน พรหมเมศ

¹² สุภาชิตสอนหญิง คำกาพย์ ปรีวรรตโดย ประพนธ์ เรืองณรงค์ และพทยา บุขรรัตน์

¹³ พานรสอนพระยา ปรีวรรตโดย เกษม ขนาบแก้ว

เรือนสามน้ำสี่ : การจัดการความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของสตรีไทย ผ่านมุมมอง
ปราชญ์ชาวบ้านภาคใต้จากวรรณกรรมปฏิทัศน์

“หญิงใดงามแต่รูป ถ้อยคำไม่อ่อนหวาน มักชอบแต่คนพาล ไม่เป็นประโยชน์เลย นางหนึ่งรูปชั่วช้า ความรู้ทั้งชั่วดี หญิงนั้นจำเริญผล คือกลืนดอกไม้บาน	รูปหญิงนั้นไม่ต้องการ ทั่วมารยาที่ไม่ดีเลย มาร่วมรักเล่นชมเชย ยอมกล่าวร้ายดูบัดสี ทั้งกิริยามารยาทมี มีถ้อยคำอันอ่อนหวาน แก่ตัวตนเป็นแก่นสาร ส่งรสฟุ้งทั่วโลกา”
--	--

(พานรสอนพระยา)

อย่างไรก็ตาม ความงามทางด้านร่างกาย ผู้จนวรรณกรรมทุกชิ้นได้ให้คุณค่า
กับการรักนวลสงวนตัวของสตรีไว้อย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะการรักษาพรหมจรรย์
ดังปรากฏในวรรณกรรมหลายเรื่อง เช่น สุภาชิตสอนหญิง คำกาพย์¹⁴ ได้ให้คุณค่าการเป็น
สาวพรหมจรรย์ ว่าเมื่อเป็นสาวควรรักษาพรหมจรรย์เอาไว้ อย่าเพิ่งรีบมีเหย้ามีเรือนทั้งที่ยัง
ไม่พร้อม ควรหัดเรียนวิชาการบ้านการเรือนซึ่งเป็นวิชาติดตัวของสตรีก่อน ความว่า

“เป็นสาวพรหมจรรย์ อยู่กลางเรือนมารดร	ยังไม่มีเหย้าเรือนก่อน อุตส่าห์เพียรเรียนวิชา”
---	---

แม่สอนลูก¹⁵ ผู้รจนานำเสนอผ่านการสอนระหว่างแม่กับลูกสาวว่า อย่าเล่นห
เล่นตาให้ผู้ชายเพราะจะเสียตัวได้ง่าย คำมีดตักตื้นก็ควรกลับบ้านอย่าพิริ้วไปทีอื่น ความว่า

“⊙ อย่าล่อคอชาย เช่นนี้เสียตัว จากเรือนมีดี”	ค้อนควักมีง่าย กลัวมลทินคำ	อุบายคำขำ ผิดเวลาคำ
--	-------------------------------	------------------------

¹⁴สุภาชิตสอนหญิง คำกาพย์ ปวีรรัตโดย พิทยา บุขรรัตน์

¹⁵แม่สอนลูก ปวีรรัตโดย บั้วงาม ห่อแก้ว

เรือนสามน้ำสี่ : การจัดการความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของสตรีไทย ผ่านมุมมอง
ปราชญ์ชาวบ้านภาคใต้จากรรณกรรมปฏิบัติ

เรือนอยู่ หมายถึงการดูแลบ้านเรือนให้สะอาดเรียบร้อยทั้งคนในบ้านและคนนอกบ้านอยากที่จะอยู่อาศัยและมาเยี่ยมเยือนถือเป็นหน้าตาและเป็นศักดิ์ศรีของแต่ละบ้านที่แม่ศรีเรือนจะต้องดูแลมิให้ขาดตกบกพร่อง คุณค่าด้านนี้มีให้เห็นในวรรณกรรมทุกชนิดหลายเรื่อง เช่น ขวัญใจ คำกลอน²¹ กล่าวว่าการดูแลบ้านเรือนถูกปลูกฝังให้บุตรหลานปฏิบัติตั้งแต่เยาว์วัย โดยสอนว่าหลังจากเรียนหนังสือแล้วเมื่อกลับถึงบ้านก็ควรช่วยพ่อแม่ผู้ปกครองดูแลปิดกวาดเช็ดถูบ้านเรือนให้สะอาด อย่าดูตาย ความว่า

“กลับถึงบ้านงานเขียนเรียนหนังสือ	อย่าหัวคือแม่ดังยังเหลวไหล
ช่วยทำกรงานบ้านช่างเป็นไร	เลี้ยงเปิดไถ่งามเบาเบาทำเป็น
กวาดขยะตาถูเรือนบ้าน	สิ่งแฟนพานเก็บไว้ให้แลเห็น
ช่วยเลี้ยงน้องของเจ้าครวจำเป็น	อย่าวิ่งเล่นจนค่าไม่ทำการ”

สุภาษิตร้อยแปด คำกาพย์²² กล่าวถึงการรักษาความสะอาดบ้านเรือน สิ่งของเครื่องใช้ และร่างกาย

“ได้ถูครวเมื่อกวาดอย่ารดน้ำ	ล้างถ้วยชามทิ้งรินจะเหม็นเขื่อน
ไว้เป็นปลักหมักชั่งอยู่ตั้งเดือน	จะอวกเอือนชวนไทยที่ไปมา
ให้จัดที่โถ่างวางไว้ล้างรับ	พอเต็มปับนเทจากเคหา
ไม่เหม็นควาเข้าออกเห็นเหมาะตา	ถึงเวลารับประทานก็หวานใจ
ที่บางบ้านผ่านหมิ่นส่งกลิ่นฉุย	หมุดคู้ยขึ้นตั้งนั่งไม่ไหว
เขาปล่อยปละละไว้ไม่ตั้งใจ	ผู้ใดไปหันมองดั่งหนองบึง”

เรื่องเดียวกัน ความว่า

“มีอาแข่งแดงดำคร่ำสกปรก	ล้างถูถดินแข่งให้แห้งหาย
อย่างขึ้นเรือนผ้าเช็ดหมดเม็ดทราย	ตะเกียงได้จุดตามอร่ามเรือง

²¹ขวัญใจ คำกลอน ปวีวรรณโดย พิทยา บุขรารัตน์

²²สุภาษิตร้อยแปด คำกาพย์ ปวีวรรณโดย สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์

เข้าในห้องปิดกวาดตบสาดหมอน
จัดให้ผ้าตัวนอนอย่างขุนเคือง

มาตั้งซ้อนลูกยาวสีขาเหลือง
ประเภทเมืองจริงแท้ใช้แต่เงา”

เรื่องเดียวกัน ความว่า

“ของสิ่งใดในเรือนพี่เตือนบอก
เสื่อผ้านุ่มหมอนนอนประจำ
เห็นเขื่อนนิตติตรอยต้องคอยดู
จะห่มใช้ได้ผืนก็ยืนยาว

เครื่องในนอกเหมาะสมเห็นคมขำ
แม่นยำติดคำพอกซึกเสียดศกราว
เก็บไปถุกยพอกให้นอกขาว
ในเมื่อคราวหยิบยกก็ตกแต่ง”

นำชื่อ

การศึกษาเรื่องราวการดำเนินชีวิตของสตรีไทยในสมัยก่อนโดยศึกษาจากวรรณกรรมไทยพบว่า คำเรียกนางในวรรณคดีมีหลายคำ ได้แก่ บังอร สายสมร สุดใจ น้อยนาฏ อนุวงศ์ นางนุช น้อย แฉ่งน้อย สายสวาท กลอยใจ เอวบาง นางคราญ สวาน้อยร้อยชั่ง ยุพิน นาฏอนุวงศ์ นารี นฤมล โฉมยง งามขำ พระน้อง ขนิษฐา ยอดหญิง แม่ เขาวมาลย์ แม่งามผ่อง แม่เนื้อเย็น แม่เนื้ออ่อน เนื้อถี่ สุดาพี่ ยอดสงสาร ฯลฯ เป็นต้น ในขณะที่คำที่ใช้เรียกตัวพระ (พระเอก) มีไม่มากเท่าตัวนาง (นางเอก) ตัวอย่างเช่น เรื่องราตรีสวรรณ²³ ซึ่งผู้รจนาใช้คำเรียกแทนตัวนางอย่างหลากหลาย ตอน พระศุภีตรัสแก่นางประทุมวดี ความว่า

“จึงเอื่อนอรรถรส์ว่าสุดาพี่
ตั้งแต่เข้าแอบอยู่ไม่รู้การ
มาพบแล้วยอดหญิงนึ่งเสียได้
แม่งามผ่อง นวลละออง พระน้องเอย
น้องเจ้าบ้านส่วนพินนี้เป็นแขก
พบเจ้าบ้านท่านไม่ทักแม่สักคำ
ที่เป็นชายจริงแท้แล้วแต่ว่ารัก
พี่รักเจ้าเท่าเทียมดวงชีวา

พี่อยู่นี้ค้อยอนงค์ยอดสงสาร
เขาวมาลย์ช่างไม่มีอารีเลย
ไม่ภิปรายออกโอษฐ์โปรดเฉลย
อย่าเลยเมยโปรดทักพี่สักคำ
อุตส่าห์แบกหน้ามาหางามขำ
จัดว่ากรรมของแขกแต่แรกมา
ไม่หาญหักมิตรขนิษฐา
เชิญแม่ปราณีบ้างเถิดเขาวมาลย์”

²³ราตรีสวรรณ²³ ปรวรรตโดย เกษม ฆนาบแก้ว

เรือนสามน้ำสี่ : การจัดการความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของสตรีไทย ผ่านมุมมอง
ปราชญ์ชาวบ้านภาคใต้จากวรรณกรรมปักษ์ใต้

น้ำใช้

ในที่นี้หมายถึง การบ้านการเรือน การเย็บปักถักร้อยและงานฝีมือต่าง ๆ ซึ่งจำเป็นต้องใช้ในชีวิตประจำวัน เหล่านี้ถือเป็นวิชาที่สตรีสมัยก่อนจะต้องศึกษาหาความรู้เพราะความรู้ดังกล่าวจะติดตัวไปตลอด เช่น สุภาจิตสอนหญิง คำกาพย์²⁴ สอนว่าเกิดเป็นหญิงนอกจากการเป็นสาวพรหมจารีแล้วจะต้องศึกษาหาความรู้เพื่อเป็นทรัพย์ติดตัวสามารถใช้วิชาความรู้นั้นเลี้ยงดูตนเอง พ่อแม่ และครอบครัวต่อไป ความว่า

“เป็นสาวพรหมจารี	ยังไม่มีเหย้าเรือนก่อน
อยู่กลางเรือนมารดร	อุตส่าห์เพียรเรียนวิชา
การทูกและการฝ้าย	เรียนให้ได้จนหนักหนา
แบ่งปันกันไปมา	พัตด้ายใหม่ให้เจนจริง
สอนย่อมให้มีแสง	เหลือและแดงให้ดียิ่ง
ถ้าทำให้ดำจริง	ชาวผืนผ้าราคามี”

เรื่องเดียวกัน ยังได้กล่าวถึงคุณค่าของงานศิลปะที่เกิดจากการเย็บปักถักร้อยและการประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ว่าอาจเป็นช่องทางหารายได้มาจุนเจือครอบครัวให้มีความเป็นอยู่ที่ดีอีกด้วย ความว่า

“ขอชีวิตชายหญิง	เป็นที่ยิ่งอย่าดูเบา
หญิงหนึ่งเมียนายเภา	ผัวนिरาจากเถรธา
เรื่องโบราณท่านกล่าวไว้	ได้แต่เข็มกับเศษผ้า
เซซังเข้าดงป่า	พบไร่อาจอยู่กับยาย
ปักเย็บเป็นนนั้น	ส่งให้ตาพาไปขาย
เงินทองค่อยคล่องคลาย	ซื้อไหมได้เข้าผืนผ้า
ชายได้หลายถวัลย์	อย่างกระบวนดีมีราคา
มีทาสและช่างม้า	เพราะวิชาได้ค่าเข็ม
หญิงนั้นมีโกคา	ในเคหาเหย้าเรือนเต็ม
เศษผ้าค่าคุณเข็ม	ช่วยตัวได้ไม่อัปรี”

²⁴สุภาจิตสอนหญิง คำกาพย์ ปรีวรรตโดย ประพนธ์ เรืองณรงค์ และพิทยา บุขรรัตน์

น้ำกิน

ในที่นี้หมายถึง การดูแลเรื่องอาหารการกินต่าง ๆ ให้เรียบร้อย ถือเป็น “เสน่ห์ปลายจวัก” ของแม่ศรีเรือน ซึ่งมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าคุณค่าด้านอื่น ๆ ที่กล่าวมาแล้ว ทั้งยังถือว่าเป็นงานของกุลสตรีที่พึงเรียนรู้และปฏิบัติให้เป็น เพื่อคอยดูแลให้คนในครอบครัวได้รับโภชนาการที่อร่อย สะอาด และถูกสุขลักษณะดังปรากฏในวรรณกรรมที่กวีนิพนธ์หลายเรื่อง เช่น สุภาวดีร้อยแปด คำกาพย์²⁵ กล่าวว่าแม่ศรีเรือน ควรดูแลองค์ประกอบต่าง ๆ ของการทำครัวให้ครบถ้วนสมบูรณ์ ทั้งข้าวของเครื่องใช้เกี่ยวกับการทำครัว รวมทั้งพิน ข้าวสาร และพืชผักที่จะนำมาประกอบอาหารด้วย อย่าเกียจคร้าน ควรเตรียมการเรื่องอาหารการกินไว้ล่วงหน้า อย่าทำงานแบบเข้าขาม เย็นขาม หรือตำข้าวสารกรอกหม้อไปวัน ๆ ไปไหนมาไหนเห็นผักสวนครัวและผักริมรั้วที่ปลูกไว้ก็ควรเก็บมาเตรียมไว้แต่เนิ่น ๆ หมั่นตรวจตราว่าในครัวขาดเหลืออะไรบ้าง อย่ารอจนกว่าจะถึงเวลาทำครัวแล้วค่อยไปหามาเพราะจะไม่ทันการ ความว่า

“เราเป็นหญิงสิ่งนี้อย่าหนีหน้า	คนเห็นได้เห็นดีเมื่อมีผ้า
หากไปไหนกลับมายามพาดัว	ผักสวนครัวเด็ดเหลือเก็บเด็ดมา
สำหรับหญิงสิ่งใดทีในบ้าน	อย่าเกียจคร้านผักแกงแสงหา
ใช้ของแบกทูนหนักต้องซักพา	สิ่งนานานอกในไม้ไผ่แสง
ถึงใช้หมูไก่อปลาผักนาทุ่ง	บวบบอนบุงอีกเอาเสาะแสง
อย่ารอถึงเวลาคิดหาแกง	ต้องจัดแจงให้มีทุกวี่วัน
พร้อมหนทางอย่างอื่นการพินสาร	อย่าหาขวานผ่าใส่ทุกไก่อชั้น
ต้องดูแลทุกอย่างตอนกลางวัน	เตรียมให้ทันอย่าให้คลาดจะขาดแคลน”

²⁵สุภาวดีร้อยแปด คำกาพย์ ปวีรบรรดโดย สุธิงค์ พงศ์ไพบุลย์

เรือนสามน้ำสี่ : การจัดการความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของสตรีไทย ผ่านมุมมอง
ปราชญ์ชาวบ้านภาคใต้จากวรรณกรรมปฏิทัศน์

จากวรรณกรรมข้างต้นพบว่ามีการสอนบางบท ซึ่งตรงกับสุภาษิต “ตำข้าวสาร
กรอกหม้อ” ที่นิยมใช้ในปัจจุบัน ได้แก่

“...อย่ารอถึงเวลาคิดหาแกง จงจัดแจงให้มีทุกว่าวัน
พร้อมหนทางอย่างอื่นการพินสาร อย่าหาหวานผ่าใส่ทุกไก่อ้น...”

นอกจากนี้ เรื่องเดียวกันยังสอนอีกว่า เมื่อหุงหาอาหารเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็ควร
รีบทำความสะอาดข้าวของเครื่องใช้ในครัวให้เรียบร้อย อย่าทิ้งไว้นานจนเกิดกลิ่นเหม็นเน่า
หรือขึ้นหอนเพราะนอกจากจะทำให้เกิดความสะดวก ถูกสุขลักษณะ และเกิดความ
สวยงามแล้ว ยังสะดวกและง่ายแก่การหยิบใช้ในครั้งต่อไป ตรงกับคำสอนจากวรรณกรรม
ทักษิณ เรื่องสุภาษิตสอนหญิง คำกาพย์²⁶ สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การหุงหาอาหารให้
ครบตามจำนวนคน อย่าให้ขาดเหลือ ดังเช่นที่ปรากฏในวรรณกรรม เรื่อง แม่สอนลูก²⁷
เป็นต้น

น้ำใจ

ในที่นี้หมายถึง การครองใจคน ทั้งคนในบ้าน รวมไปถึงเพื่อนฝูง ญาติมิตร
เพื่อนบ้าน และเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งการครองใจคนสามารถทำได้โดยการให้ความรัก
ความเข้าใจ การดูแลเอาใจใส่ และให้ความเมตตาแก่บุคคลดังกล่าวเป็นการ “เอาใจเขามา
ใส่ใจเรา” คำสอนในเรื่องนี้ พบในวรรณกรรมทักษิณหลายเรื่อง เช่น ตำราสอนชาย หญิง
คำกาพย์²⁸ ซึ่งสอนเรื่องการวางตัวให้เหมาะสมกับบุคคลต่าง ๆ และคอยดูแลเอาใจใส่
ผู้ใหญ่จะได้เอ็นดูและคอยช่วยเหลือยามที่เราเดือดร้อน สอดคล้องกับเรื่อง สุภาษิต
สอนหญิง คำกาพย์²⁹ กล่าวถึงความมีมิตรไมตรี และการต้อนรับขับสู้ผู้มาเยือน และยัง
สอนว่าให้มีน้ำใจแก่เพื่อนบ้าน สิ่งใดที่ให้หรือแบ่งปันกันได้ก็ควรทำ อย่าคิดแต่จะขาย
เพื่อเอากำไร หากเป็นผู้ให้ก็จะได้รับการให้ตอบและสามารถพึ่งพากันได้ในยามเจ็บไข้

²⁶สุภาษิตร้อยแปด คำกาพย์ ปวีรรัตโดย สุธิวงค์ พงศ์ไพบุลย์

²⁷แม่สอนลูก ปวีรรัตโดย บัวงาม ท่อแก้ว

²⁸ตำราสอนชาย หญิง คำกาพย์ ปวีรรัตโดย สุธิวงค์ พงศ์ไพบุลย์

²⁹สุภาษิตสอนหญิง คำกาพย์ ปวีรรัตโดย ประพนธ์ เรื่องณรงค์ และพิทยา บุขรารัตน์

หรือยามฉุกเฉิน โดยเฉพาะภูมิปัญญาในการ “ครองคน” หรือ การปกครองผู้ใต้บังคับบัญชา ซึ่งสอดคล้องกับหลักการบริหารทางรัฐประศาสนศาสตร์ ได้แก่ ข้าทาสบริวาร และลูกหลาน ที่สตรีไทยย่อมต้องใช้ “น้ำใจ” ในการปกครองคนเหล่านี้ ดังปรากฏในวรรณกรรม เรื่องโลกวัตภชาติ คำกลอน³⁰ ซึ่งชี้แนะว่าการครองใจคนกระทำได้โดยการผูกไมตรี และสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดีแก่ผู้อื่น สิ่งใดในโลกที่ได้ชื่อว่าแข็งแกร่งและทนทาน หรือแม้แต่ เหล็กที่ใหญ่เท่าลำตาล ก็ต้องยอมและอ่อนให้ต่อไมตรีอันดีงามที่หยิบยื่นให้แทบทุกราย จากเรื่องเดียวกันยังกล่าวถึงไมตรีธรรมประจำตน ทั้ง 4 ประการหรือที่ภาษาธรรมเรียกว่า “สังคหัตถ์ 4” ซึ่งประกอบด้วยทาน ปิยวาจา อุตถจริยา และสมานัตตา นอกจากนี้ ยังมี วรรณกรรมทักซิณอีกหลายเรื่องซึ่งนำเสนอภูมิปัญญาในการครองใจคนตรงกันว่าการ ผูกใจสัตว์หรือสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ เช่น ผูกงู ผูกนาค และผูกคชสาร (ช้าง) จะต้องใช้วิธีการผูกมัด ใจที่ต่างกันออกไป แต่ถ้าจะผูกใจคนจะต้องใช้น้ำใจไมตรีเท่านั้นจึงจะครองใจคนได้ ดังตัวอย่างวรรณกรรมทักซิณเรื่อง กฤษณาสนนึ่ง คำกาพย์³¹ กล่าวว่า ผูกมัดใจงู เพื่อให้เชื่องและทำตามคำสั่งต้องใช้เวทมนตร์คาถา แต่ถ้าจะผูกใจคนต้องใช้น้ำใจไมตรี ทำนองเดียวกับเรื่อง สุภาสิต คำกาพย์ ฉบับ ศวก.295³² และ สุภาสิตร้อยแปด คำกาพย์³³ กล่าวว่าผูกนาคต้องใช้อ้อการ (มนตร์) ผูกคชสาร (ช้าง) ให้ใช้ขอสับ หรือ ปลอกคอ แต่ผูกใจคนต้องใช้น้ำใจ ขณะที่ สุภาสิตสอนหญิง คำกาพย์³⁴ กลับมองต่างออกไปว่า ผูกม้า ให้ใช้เชือก แต่การผูกมัดใจคนจะต้องใช้ปัญญา ความว่า

“๐ ผูกคนด้วยปัญญา
รู้เลี้ยงได้ใช้นาน

ผูกช้างม้าด้วยเชือกถาน
ไม่รู้เลี้ยงค่อยหมดไป”

สำหรับข้อดีของการมีคุณธรรมในการครองใจคนจะทำให้คนรอบข้าง รู้สึก เย็นสบาย อายากอยู่ใกล้ อายากรับใช้ อายากช่วยเหลือ และอยากคบหาสมาคมด้วย เปรียบได้กับสระน้ำที่มีลักษณะลึกและมีน้ำเต็มสระก็จะมียางส์มาอยู่บริเวณนั้นชุกชุม และ

³⁰โลกวัตภชาติ คำกลอน ปวีรรัตโดย พิทยา บุขรรัตน์

³¹กฤษณาสนนึ่ง คำกาพย์ ปวีรรัตโดย บัวงาม ห่อแก้ว

³²สุภาสิต คำกาพย์ ปวีรรัตโดย สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์

³³สุภาสิตร้อยแปด คำกาพย์ ปวีรรัตโดย สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์

³⁴สุภาสิต สอนหญิง คำกาพย์ ปวีรรัตโดย ประพนธ์ เรืองณรงค์ และพิทยา บุขรรัตน์

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันความงามของสตรีนั้นพึ่งพาการศัลยกรรมมากขึ้น เนื่องจากความก้าวหน้าในวงการแพทย์รวมถึงการรับค่านิยมความงามตามกระแสของต่างประเทศ รวมถึงการศัลยกรรมความงามอันเนื่องด้วยอุบัติเหตุ ซึ่งแม้ว่ากาลเวลาจะผ่านไป ก็ยุคสมัย คุณค่าของสตรีไทยด้านความงามก็ยังคงไม่เปลี่ยนแปลง เพียงแต่วิธีการในการบริหารตนเองที่เลือกใช้มีความต่างกัน สอดคล้องกับค่านิยมทางด้านความงามที่มักได้ยินกันว่า “ผู้หญิงอย่าหยุดสวย” ตลอดจนการบริหารตนเองเพื่อเตรียมความพร้อมที่จะรับมือและอยู่ในยุคสังคมผู้สูงอายุ (aging society) ได้อย่างปกติสุข

สำหรับคุณค่าทางด้านการรักษานวลสงวนตัวกลับพบว่าปัจจุบันสตรีไทยให้คุณค่าด้านนี้ลดลง ส่งผลต่อปัญหาการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร วัยรุ่นกลายเป็นคุณแม่วัยใสมากขึ้น ทำให้เกิดปัญหาสังคมตามมาด้วย กรณีภาคเหนือ การลักลอบมีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงาน ถ้าผู้ใหญ่จับได้ ผู้ชายต้องทำพิธีเสียผี และจะมีการพิจารณาว่าจะยกสตรีให้ไปเป็นภรรยาหรือไม่ ซึ่งอาจพิจารณาไม่ให้มีการแต่งงานเกิดขึ้นเพราะฉะนั้นการเสียความบริสุทธิ์ของสตรีจึงไม่ใช่เรื่องความผิดร้ายแรงนัก สตรีสามารถอยู่ในสังคมนั้นต่อไปได้นอกจากนี้ ยังพบว่ามีการหนีตามกันไปโดยไม่มีการทำพิธีสู่ขอหรือแต่งงานก็มิให้เห็นทั่วไป (วารุณี ภูริสินสิทธิ์ และเบ็ญญา จิรภัทรพิมล, 2537) ถ้าทั้งคู่กลับมาขอขมา ผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงส่วนใหญ่ก็ไม่เอาผิดแต่ประการใด นอกจากนี้ ในวรรณกรรมล้านนายังสะท้อนความเชื่อบางอย่างที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ว่าหากหญิงใดไม่รักษานวลสงวนตัว ผลที่ตามมานอกจากจะไม่ดีกับตนเองแล้ว ยังส่งผลให้เกิดอาเพศในสังคม และบ้านเมืองด้วย เช่น จะประสบกับความแห้งแล้ง เกิดโรคระบาดและประชาชนอดอยาก เป็นต้น (ศิริรัตน์ อาศนะ, 2529 : 29) ความเชื่อดังกล่าวในวรรณกรรมล้านนาพบที่สอดคล้องกับความเชื่อของคนภาคอีสาน ดังปรากฏในงานศึกษาวรรณกรรมอีสานของ ทวี ศรีแก้ว (2536) และพิชัย ศรีภูไฟ (2532) ซึ่งพบว่า การรักษานวลสงวนตัวของสตรีเป็นสิ่งสำคัญ หญิงใดปฏิบัติจะเกิดผลดีและเป็นสิริมงคลแก่ตนเองทำให้มีเทวดาคุ้มครอง จะได้สามีที่ดี ลูกที่ดี (ศิริรัตน์ อาศนะ, 2529 : 29)

ขณะที่คุณค่า “เรือนอยู่” พบว่าความคาดหวังเรื่องความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของที่อยู่อาศัยยังคงเหมือนในอดีต ที่ต่างออกไป คือ ขนาดของที่อยู่อาศัยที่เล็กลง เนื่องจากครอบครัวสมัยใหม่เป็นครอบครัวเดี่ยว มีจำนวนสมาชิกในครอบครัวไม่มาก ส่งผลต่อคุณค่าทางด้านเรือนอยู่ กล่าวคือ หน้าที่ความรับผิดชอบ

เรือนสามน้ำสี่ : การจัดการความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของสตรีไทย ผ่านมุมมอง
ปราชญ์ชาวบ้านภาคใต้จากรรณกรรมปฏิทัศน์

ด้านการดูแลบ้านเป็นของสมาชิกในครอบครัวที่จะต้องช่วยกันมิใช่เป็นภาระของสตรี แต่เพียงผู้เดียวอีกต่อไป ในส่วนนี้สะท้อนความเสมอภาคระหว่างชายหญิงในสังคมไทยมากขึ้น นอกจากนี้ หากพิจารณาทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์ พบว่า การบริหารตนยังเกี่ยวข้องกับ “ภาวะผู้นำสตรี” ในการแสดงบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบทั้งต่อตนเอง คนรอบข้าง และสังคมด้วย เช่น การพัฒนาตนเองให้เป็นผู้มีวิชาความรู้ติดตัว ซึ่งพบว่าในอดีตวิชาความรู้ที่ว่านี้ หมายถึงวิชาการเรือนลักษณะวิชาชีพ ขณะที่ปัจจุบันหมายถึงวิชาความรู้เชิงวิชาการที่นอกเหนือไปจากวิชาชีพ

การบริหารคน สำหรับ “การบริหารคน” เป็นหน้าที่ประการสำคัญของนักบริหาร หรือนักรัฐประศาสนศาสตร์ พบว่าสตรีไทยมี “ภาวะผู้นำ” ดังปรากฏในวรรณกรรมทักษิณ ซึ่งพบในคุณค่าด้าน “น้ำสี่” ได้แก่ “น้ำคำ” และ “น้ำใจ” วิเคราะห์ได้ว่า การบริหารคนล้วนต้องอาศัยวาจาไพเราะ สุภาพ อ่อนโยน กับผู้ใต้บังคับบัญชาและเพื่อนร่วมงานที่ทำงานเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ซึ่งในวรรณกรรมทักษิณปรากฏคุณค่าด้านนี้หลายเรื่อง โดยเฉพาะเรื่อง นางอุทัย คำกาพย์ ฉบับสถาบันทักษิณคดีศึกษา³⁵ กล่าวถึงภูมิปัญญาในการใช้คนให้เหมาะสมกับงาน ซึ่งตรงกับหลักการบริหารทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์ที่ว่า “Put the right man on the right jobs” กล่าวคือใช้คนให้เหมาะสมกับงาน หรือมอบหมายงานให้เหมาะกับคน สอดคล้องกับวรรณกรรมเรื่อง นางอุทัย คำกาพย์ ที่หยิบยกมา ซึ่งกล่าวว่างานใดที่เหมาะสมกับผู้ชายก็ควรให้ผู้ชายทำงานใดที่เหมาะสมกับสตรีก็ควรให้สตรีทำ ความว่า

“ว่ากล่าวสิ่งใด ใช้ซ้ำใช้ไท่ ถ้อยคำพิปราย
ใช้หญิงฉันทหญิง ใช้ชายฉันทชาย มอรรยาด³⁶ภิปราย
ชายเห็นก็ตายใจ”

ที่สำคัญ หลักการบริหารทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์นั้น “คน” ถือเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดในการบริหารองค์กร การขับเคลื่อนงานทุกอย่างล้วนต้องอาศัยคนเป็นกำลังสำคัญ ซึ่งปัจจุบันก็ให้คุณค่ากับคนในองค์กรมากขึ้น โดยมองว่าเป็น

³⁵นางอุทัย คำกาพย์ ปวีรบรรดโดย อุบลศรี อรรถพันธ์

³⁶มอรรยาด หมายถึง มารยาท

“ทุนมนุษย์” ดังนั้น ในทางรัฐประศาสนศาสตร์จึงมีแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการทุนมนุษย์ (Human Capital Management) อย่างแพร่หลายมากขึ้น

การบริหารงาน สำหรับ “การบริหารงาน” วิเคราะห์ได้ว่า มีความสอดคล้องกับคุณค่าทางด้าน “น้ำใจ” และ “น้ำกิน” เป็นสำคัญ ดังปรากฏในวรรณกรรมทักซิณเรื่องสุภาชิตร์ร้อยแปด คำกาพย์ และแม่สอนลูก กล่าวคือ การบริหารงานนั้น ต้องอาศัยความรู้ ทักษะ และมีมือที่ชำนาญในเรื่องนั้น ๆ มีความสัมพันธ์กับการบริหารคนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่าคุณค่าด้าน “น้ำกิน” และ “น้ำใจ” ซึ่งหมายถึงฝีมือการทำงานและงานบ้านงานเรือนของสตรีนั้นมีความพลวัตไปจากเดิมพอสมควร สตรีไทยสมัยก่อนนิยมทำครัวเองเป็นการอดฝีมือของสตรีไปในตัวด้วย แต่สตรีในยุคปัจจุบันเนื่องจากต้องออกไปทำงานนอกบ้าน ด้วยข้อจำกัดเรื่องเวลาจึงไม่ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้เท่าใดนัก ส่วนใหญ่จะซื้อกับข้าวสำเร็จรูป หรือไม่ก็รับประทานตามร้านอาหารนอกบ้านและเน้นที่อาหารสุขภาพมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม ภาระงานในปัจจุบันที่สตรีไทยมีภาระรับผิดชอบมิได้มีเพียงงานบ้านและงานครัวอย่างในอดีตที่ปรากฏในวรรณกรรมทักซิณดังกล่าวข้างต้น หากแต่สตรีไทยยังต้องทำงานในหน่วยงานหรือประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงตัวเองมากขึ้นจึงต้องพัฒนาตนเองด้วยการศึกษาเล่าเรียนให้มีความรู้เพื่อประกอบอาชีพหลักและอาชีพเสริม นอกบ้านเพื่อแบ่งเบาภาระค่าครองชีพที่สูงของครอบครัวอีกทางหนึ่ง ดังนั้น สตรีไทยในปัจจุบันจึงต้องอาศัยความรู้ ความสามารถและความโดดเด่นในตำแหน่งทางการบริหาร ทั้งในองค์กรเอกชน และภาครัฐ ตลอดจนทั้งในเวทีระดับชาติและนานาชาติ ซึ่งประเด็นนี้ถือเป็นพลวัตทางด้านการบริหารงานของสตรีไทยอย่างเด่นชัด ซึ่งหากพิจารณาตามหลักการบริหารทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์มีหลักการบริหารงานที่หลากหลายในลักษณะของสหวิทยาการ (interdisciplinary) ที่ผู้วิจัยพิจารณาว่าหลักการบริหารงานที่สำคัญที่ครอบคลุมทุกยุคสมัย คือ หลักระบบคุณธรรม (merit system) สอดคล้องกับธรรมาภิบาล (governance) ตามกระบวนทัศน์ล่าสุดของรัฐประศาสนศาสตร์ที่เฮนรี (Henry, 2006) กล่าวถึง ทั้งนี้ เพื่อมุ่งแก้ปัญหาทางรัฐประศาสนศาสตร์ ได้แก่ 1) ปัญหาจริยธรรมส่วนบุคคล 2) ปัญหาการเมืองและอำนาจ 3) ปัญหาสถานภาพตามรัฐธรรมนูญ กฎหมาย และนิติปรัชญา 4) ปัญหานโยบายสาธารณะ 5) ปัญหาทฤษฎีการเมืองและปรัชญาการเมือง

เรือนสามน้ำสี่ : การจัดการความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของสตรีไทย ผ่านมุมมอง
ปราชญ์ชาวบ้านภาคใต้จากวรรณกรรมปักษ์ใต้

(เรื่องวิทย์ เกษสุวรรณ, 2554 : 71) ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้มุ่งพิจารณาปัญหาจริยธรรมส่วนบุคคล เป็นสำคัญซึ่ง “การบริหารตน” “การบริหารคน” และ “การบริหารงาน” ล้วนเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับคุณธรรมจริยธรรมในทางพุทธศาสนา ซึ่งสะท้อนกระบวนการคิดในกระบวนการทัศน์ล่าสุดของรัฐประศาสนศาสตร์ที่เรียกว่า “ธรรมาภิบาล” (governance) เพื่อตอบโจทย์ในเชิงนโยบายสาธารณะที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าของสตรีไทย

บทส่งท้าย

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า สารระที่ถ่ายทอดผ่านวรรณกรรมทุกชิ้นทั้ง 22 เรื่องเกี่ยวกับ “เรือนสามน้ำสี่” ในมุมมองของปราชญ์ชาวบ้านภาคใต้ซึ่งเป็นผู้เขียนวรรณกรรมเหล่านี้มีความเป็นห่วงบุตรหลานสตรีจึงนำเสนอผ่านการชี้แนะ สั่งสอน เตือนสติ ตำหนิ และห้ามปราม ซึ่งพบมากในวรรณกรรมทุกชิ้นประเภทคำสอน สุภาษิต ที่สำคัญ สตรีไทยทั้งในอดีตและปัจจุบันมีความเสียสละมาก เนื่องด้วยสตรีไทยมีภาระหน้าที่และความรับผิดชอบมากมาย ทั้งต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม ความเสียสละอันยิ่งใหญ่ของสตรีสะท้อนในวรรณกรรมทุกชิ้น เรื่อง นางโศภคตี คำกาพย์ : ฌบับสถาบันทักษิณคดีศึกษา³⁷ ที่กล่าวถึงตำนานการสร้างโลกว่าพระอิศวร (พระศิวะ) เป็นผู้ชุบชีวิตนางโศภคตีขึ้นมา นางจึงได้อุทิศชีวิตของนางถวายแด่พระอิศวร โดยมอบส่วนต่าง ๆ ของร่างกายที่เรียกว่า “ทนต์ตั้งสาการ” ได้อุบัติเป็นสรรพสิ่งต่าง ๆ เช่น ดวงตากลายเป็นพระจันทร์ พระอาทิตย์ ดวงจิตของนางกลายเป็นดวงดาวต่าง ๆ โลหิตกลายเป็นแม่น้ำ กระดูกกลายเป็นต้นพฤกษา

นอกจากนี้ หากพิจารณาในมุมมองทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์ จะเห็นว่า “การบริหารตน” “การบริหารคน” และ “การบริหารงาน” ของสตรีไทยทุกยุคสมัยล้วนสะท้อน “ภาวะผู้นำสตรี” ซึ่งค่อย ๆ มีความโดดเด่นจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งหลักการบริหารที่ว่านี้ล้วนต้องอาศัยแนวคิดทฤษฎีทางการจัดการความรู้ (Knowledge Management: KM) มาช่วยในการขับเคลื่อนกระบวนการจัดการองค์ความรู้ที่มีอย่างมหาศาลและกระจัดกระจายให้เป็นระบบ และพร้อมที่จะนำไปใช้ได้อย่างเกิดประสิทธิภาพ (efficiency) และประสิทธิผล (effectiveness) ดังที่ วิจารย์ พานิช

³⁷ปริวรรตโดย สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์

(2549 : 156) กล่าวว่าการจัดการ (management) เป็นหัวใจของ KM หรือ กล่าวอีกนัยหนึ่งว่า การดำเนินการ KM ต้องมีการจัดการ ผู้บริหารทุกระดับต้องใช้สิ่งนี้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการงานที่ตนเองรับผิดชอบ

อย่างไรก็ตาม พลวัตเกี่ยวกับ “เรือนสามน้ำสี่” คุณค่าของสตรีไทย ยังได้รับอิทธิพลจากตะวันตกด้วย ดังที่ปรากฏในการศึกษาของ นันทิรา ขำภิบาล (2530 : 71) นโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงไทยในสมัยสร้างชาติของจอมพล ป.พิบูลสงคราม พ.ศ. 2481 - 2487 กล่าวว่า “หญิงไทย 9 ล้านคนนี้เป็นเพศอ่อนหวานน่าถนอมไว้มากกว่าจะใช้แบกหามหรือทำสิ่งหนัก” ด้วยเหตุนี้ หลวงวิจิตรวาทการจึงได้ปรับปรุงการแต่งกายของสตรีไทยให้มีความทันสมัยแบบตะวันตก เพื่อความเป็น “อารยชาติ” โดยขอให้สตรียกเลิกการนุ่งผ้าโจงกระเบนและยกเลิกการคาดผ้าแถบหันมานุ่งซิ่น สวมเสื้อ สวมกระโปรง สวมหมวกและรองเท้าว กระทั่งกำหนดเป็นนโยบายอย่างจริงจังผ่านทางหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐ เช่น สำนักงานวัฒนธรรมฝ่ายหญิง กรมโฆษณา หนังสือพิมพ์รายวันต่าง ๆ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงสาธารณสุข เหล่านี้สะท้อนว่าพลวัตเกี่ยวกับคุณค่าของสตรีไทยมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับบริบทต่าง ๆ อาทิ ความเชื่อ ค่านิยม ศาสนา และวัฒนธรรม ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ที่งท้ายด้วยข้อคิดเห็นดี ๆ จาก ประภัสสร เสวิกุล (2555) ว่าในชีวิตปัจจุบันนี้ มีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตอย่างมาก ซึ่งแน่นอนว่าย่อมทำให้ลักษณะความเป็นแม่บ้านของผู้หญิงไทยแตกต่างกันไปด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตามหลักของเรือนสามน้ำสี่ ก็น่าจะนำมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับสภาพของสังคมและวิถีชีวิตได้ และอาจมีส่วนช่วยให้สมาชิกครอบครัวมีความสุขขึ้นด้วย

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการศึกษาวิจัยเปรียบเทียบ “เรือนสามน้ำสี่” จากวรรณกรรมของแต่ละภาคซึ่งจะได้มุมมองและข้อคิดที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นเพื่อประโยชน์ในการศึกษาวิจัยต่อยอดทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์โดยเฉพาะประเด็นภาวะผู้นำสตรี สิทธิและความเท่าเทียมกันระหว่างหญิงชายของแต่ละภาค เป็นต้น

2) ควรมีการจัดเวทีเสวนาประเด็น “เรือนสามน้ำสี่” คุณค่าของสตรีไทย ที่สังคมต้องการเพื่อระดมสมองและถอดบทเรียนในเวทีเครือข่ายสตรีระดับท้องถิ่นและ

เรือนสามน้ำสี่ : การจัดการความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของสตรีไทย ผ่านมุมมอง
ปราชญ์ชาวบ้านภาคใต้จากรรณกรรมปฏิทัศน์

ระดับจังหวัดเพื่อนำข้อมูลที่ได้เสนอแนะต่อผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปสู่การขับเคลื่อนระดับนโยบายสาธารณะครบทั้ง 3 กระบวนการ ได้แก่ การกำหนดนโยบายสาธารณะ การนำนโยบายไปปฏิบัติ และการประเมินผลนโยบายสาธารณะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

สำหรับข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ผู้วิจัยมีความเห็นสอดคล้องกับ รัตนา สัยยะนิฐิ (ม.ป.ป.) ที่ได้ให้ข้อเสนอแนะต่อแนวทางการขับเคลื่อนแผนพัฒนาสตรีในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 – 2559) เพื่อไปสู่การปฏิบัติในระดับจังหวัด ในงานวิจัยดังกล่าวมีข้อเสนอแนะที่น่าสนใจ สรุปความได้ดังนี้

1) ควรส่งเสริมให้มีกฎหมายสตรี เพื่อให้เกิดเป็นนโยบาย และกลไกการขับเคลื่อนการพัฒนาสตรีในทุกระดับอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

2) ควรกำหนดจุดเน้น น้ำหนัก จัดลำดับความสำคัญของแนวทางในแผนพัฒนาสตรีในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 - 2559) โดยเลือกประเด็นหลัก ๆ เน้นการทำโครงการเชิงคุณภาพมากกว่าการทำโครงการเชิงปริมาณ

3) ควรมีแผนบูรณาการการทำงานร่วมกันภายในหน่วยงานทั้งกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ภาคีภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมอย่างจริงจัง เป็นระบบต่อเนื่อง และควรทบทวนแผนพัฒนาสตรีฯ ที่กำหนดไว้ในแต่ละยุทธศาสตร์ แต่ละแนวทาง โดยเฉพาะบางแนวทางที่มีการดำเนินงานได้น้อยหรือไม่ได้มีการดำเนินงานเชิงรูปธรรม

4) ควรส่งเสริมให้เกิดกลไกการติดตามผลการนำแผนพัฒนาสตรีในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 - 2559) ในระดับภาคกลุ่มจังหวัด ระดับจังหวัด ตลอดจนกำหนดให้เกิดตัวชี้วัดมุ่งผลสัมฤทธิ์ด้านการพัฒนาสตรีของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม เพื่อแสดงถึงความก้าวหน้าของการพัฒนาสตรีฯ ที่เป็นไปตามแผนพัฒนาสตรีฯ

5) ควรพัฒนาระบบการจัดการ จัดเก็บข้อมูลเพื่อให้เกิดเป็นระบบฐานข้อมูลเชิงสารสนเทศของสตรีที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม

6) ควรส่งเสริมให้ภาคียุทธศาสตร์หน่วยงานที่ทำงานด้านสตรีเข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการทำงานตามแผนพัฒนาสตรีฯ ให้เป็นรูปธรรม ชัดเจน ตลอดจนส่งเสริมบุคลากรของหน่วยงาน และภาคียุทธศาสตร์ให้มีองค์ความรู้ด้านการทำงานกับสตรีในมิติต่าง ๆ รวมถึงการเสริมทักษะการทำงานกับสตรีที่ให้ผู้ปฏิบัติงาน ผู้บริหารตระหนักถึงความสำคัญของการส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย ซึ่งหากนักวิจัยสนใจประเด็นนี้สามารถศึกษาเพิ่มเติมได้จากงานของ ภัทรา สหะวิริยะ (2555) ที่ได้นำแนวคิดของเจมส์ แอนเดอร์สัน (James E. Anderson) มาเป็นแนวทางในการศึกษากระบวนการก่อตัวของนโยบายการส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชายในครอบครัว

อย่างไรก็ตาม ในทัศนะของผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่าควรพิจารณาที่การบูรณาการการทำงานและองค์ความรู้ของแต่ละภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเข้าด้วยกัน และควรเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการแต่ละขั้นตอนอย่างเปิดเผยและโดยเสรีตามความรู้ความสามารถด้วยระบบคุณธรรม เพื่อลดช่องว่างความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงข่าวสารและบริการภาครัฐ ซึ่งทางรัฐประศาสนศาสตร์เรียกว่า “meritocracy” โดยเฉพาะการจัดทำระบบสารสนเทศเพื่อประโยชน์ในการจัดการข้อมูลต่าง ๆ และองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องสอดคล้องกับยุคไทยแลนด์ 4.0

เอกสารอ้างอิง

- ครูบ้านนอก. (2552). ความหมายเรือนสามน้ำสี่?. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก <http://www.kroobannok.com/blog/25341> [2554, มีนาคม 31].
- ชูลีพร อร่ามเนตร. (2554, 14 มีนาคม). บทบาทหญิงไทยวันสตรีสากล ศตวรรษใหม่สตรีสากลเพื่อสังคมเสมอภาค. *คมชัดลึก*. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก <http://www.komchadluek.net/news/edu-health/91434> [2555, พฤษภาคม 5].
- ทวี ศรีแก้ว. (2536). *คติในการครองเรือนจากวรรณกรรมอีสาน*. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

เรือนสามน้ำสี่ : การจัดการความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของสตรีไทย ผ่านมุมมอง
ปราชญ์ชาวบ้านภาคใต้จากวรรณกรรมปักษ์ใต้

- นันทิรา ขำภิบาล. (2530). นโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงไทยในสมัยสร้างชาติของจอมพล.
ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2481- 2487. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.
กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- บัวหน่อ เมืองพลาญ. (2551). เรือนสามน้ำสี่. ชมรมศิลปวัฒนธรรมอีสาน จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก <http://www.isan.clubs.chula.ac.th/rean3nam4/index.php> [2554, สิงหาคม 20].
- ประภัสสร เสวิกุล. (2555). เรือน 3 น้ำ 4 : วันเว้นวันจันทร์ พุศ ศุภร์กับ ประภัสสร
เสวิกุล. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก <http://www.komchadluek.net/news/politic/123784> [2556, มีนาคม 15].
- ประวิทย์ สุวนิชย์ . (2536). 108 ของคำถาม เล่ม 2. กรุงเทพฯ : สารคดี.
- พิชัย ศรีภูไฟ. (2532). สตรีในวรรณกรรมอีสาน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.
มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ภัทรพร หงส์ทอง. (2537). การศึกษาแนวคิดสตรีนิยมในนวนิยายของหมันยัตระหวาง
พุทธศักราช 2506 - 2534. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต.
กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ภัทรา สหะวิริยะ. (2555). กระบวนการก่อตัวของนโยบายการส่งเสริมความเสมอภาค
หญิงชายในครอบครัวของสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว
กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. วิทยานิพนธ์
สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (2535). ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับวรรณคดีกับ
สังคมเมือง. ใน เอกสารการสอนชุดวิชาพัฒนาการวรรณคดีไทย ชุดที่ 8-15.
นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- รพีพรรณ สุวรรณณัฐโชติ. (2551). สตรีกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมในชุมชน
ทะเลน้อย จังหวัดพัทลุง. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สงขลา :
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

- รัตนา สัยยะนิจิ. (ม.ป.ป.). แนวทางการขับเคลื่อนแผนพัฒนาสตรีในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 - 2559) ไปสู่การปฏิบัติในระดับจังหวัด. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก https://www.m-society.go.th/article_attach/11651/15954.doc [2555, มีนาคม 15].
- ราชกิจจานุเบกษา. (2542, 10 สิงหาคม). ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ พ.ศ. 2542. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก <http://www.dmr.go.th/download/10.pdf> [2559, มีนาคม 15].
- เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ. (2554). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐประศาสนศาสตร์. กรุงเทพฯ : บพิธการพิมพ์.
- วารุณี ภูริสินสิทธิ์ และเบ็ญจา จิรภัทรพิมล. (2537). ภาวะการณ์ทำงานอุตสาหกรรมของสตรีและการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในครอบครัว. รายงานการวิจัย. คณะสังคมศาสตร์. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วาทตะวัน. (2553, กุมภาพันธ์). เรือนสาม น้ำสี่. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก <http://oknation.nationtv.tv/blog/print.php?id=564971> [2555, ตุลาคม 10].
- วิจารณ์ พาณิช. (2549). การจัดการความรู้ ฉบับนักปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.
- ศิริรัตน์ อาชนะ. (2529). สตรีในวรรณกรรมล้านนา. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สุธิวงค์ พงศ์ไพบูลย์ และชวน เพชรแก้ว. (2547). วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมพินิจ. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- สุขสรรรค์ แดงภักดี. (2537). ความหวังของสังคมต่อสตรีไทยในสมัยสร้างชาติ พ.ศ. 2416 - 2487. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุทธิพงศ์ พรหมไพจิตร. (2541). บทบาทของสตรีกับการพัฒนาสังคม กรณีศึกษาที่จังหวัดปัตตานี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. ปัตตานี : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

เรือนสามน้ำสี่ : การจัดการความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของสตรีไทย ผ่านมุมมอง
ปราชญ์ชาวบ้านภาคใต้จากวรรณกรรมปฏิบัติ

- สมศรี สุกุมลนันทน์. (2531). **คิดอย่างผู้หญิง**. กรุงเทพฯ : แม่คำผาง.
- เสาวนิจ นิจนันต์ชัย, โสภา อ่อนโอภาส และณัฏฐิษา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา. (2553).
คุณภาพชีวิตสตรีภายใต้รัฐธรรมนูญ ฉบับปี พ.ศ. 2550 และกฎหมาย
ที่เกี่ยวข้อง. **วารสาร มฉก.วิชาการ**. 13(26), 49 - 63.
- อภิวันทน อุดลยพิเชษฐ. (2544). **สถานภาพและบทบาทของผู้หญิงและผู้ชายในอดีต :
ภาพสะท้อนจากวรรณกรรมเรื่องขุนช้างขุนแผน**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.
กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อาทิตยา พึ่งสมศักดิ์. (2560, 1 สิงหาคม). สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
พระราชทานให้วันที่ 1 สิงหาคมของทุกปี เป็นวันสตรีไทย เพื่อให้ผู้หญิงไทย
มีโอกาสในการพัฒนาประเทศ. **TNEWS**. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก [http://
www.tnews.co.th/contents/342991](http://www.tnews.co.th/contents/342991) [2560, กันยายน 10].
- Henry, N. (2006). **Public administration and public affairs** (10th ed.). New
Jersey : Pearson Prentice Hall.